

Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)*

The Libraries of discolced carmelites of Saint Joseph's Province of Catalonia (1586-1835)

MERCÈ GRAS CASANOVAS
mmercegras@gmail.com

Arxiu dels carmelites descalços de Catalunya i Balears

Resum: El present treball pretén oferir una primera panoràmica sobre les biblioteques del Carmel descalç català. Teresa de Jesús, la fundadora, a partir de la seva pròpia experiència lectora, donà unes primeres normes sobre les llibreries conventuals, que serien desenvolupades en el futur per les autoritats de l'Orde, tant pel que respecta a la seva composició, com pel que fa a la seva cura i manteniment. Els diversos tipus de fons bibliogràfics conventuals es veurien sovint enriquits per les donacions de devots, tant laics com eclesiàstics, que establien un seguit de condicions en els seus llegats. Finalment, exposem la valoració que els erudits feren d'algunes d'aquestes biblioteques i algunes dades del seu estat i destinació ran la Desamortització dels béns de regulars.

Paraules clau: Biblioteques, llibres, donacions, lectura, Carmel descalç

Abstract: This paper aims to provide an initial overview of the libraries of the Catalan Discalced Carmelites. Teresa of Jesus, the founder of the Order, based on his own reading experience, gave some initial rules regarding monastic libraries, which would be developed in the future by the authorities of the Order, as regards both their contents and their care and maintenance. The different types of monastic libraries were often enriched by donations from devotees, both secular and ecclesiastical, which established a series of conditions on their legacies. Finally, we present the assessments made by scholars about some of these libraries, as well as some information of their status and destiny on occasion of the confiscation of properties of the religious (Desamortització)

Keywords: libraries, books, donations, reading, discalced Carmel.

* Aquest treball forma part del projecte d'investigació *La religiosidad femenina en la Cataluña de la época moderna*, finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad (HAR 2011-28732-C03)

DATA PRESENTACIÓ: 09/06/2016 ACCEPTACIÓ: 15/06/2016 · PUBLICACIÓ: 20/06/2016

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Antiga biblioteca del convent dels carmelites descalços de Palafrugell (ACDCB)

«Nos cum nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris» (1 Macabeus 12:9)

En ocasió de la celebració en 2015 del V centenari del naixement de Teresa de Jesús, sembla oportú dedicar una mirada una mica detinguda als llibres que se sap que van influir en la fundadora del Carmel descalç, i als que ella mateixa va considerar indispensables incloure en les biblioteques conventuals per a la formació dels seus religiosos. Les senzilles normes teresianes sobre les

llibreries dels convents serien desenvolupades posteriorment pels seus successors en el govern de la Congregació espanyola.

El patrimoni bibliogràfic dels diferents convents s'enriquiria, en el decurs del temps, amb l'adquisició de nous llibres i gràcies als llegats de benefactors il·lustrats, molt sovint també eclesiàstics. Al final de l'Antic Règim, la Desamortització significaria el punt i final per a les biblioteques conventuals i la dispersió de col·leccions centenàries.

1. Teresa de Jesús, de la biblioteca familiar a la biblioteca conventual. Les lectures de Teresa

Teresa de Ahumada va tenir la fortuna de néixer en una llar de lletraferits. Els seus pares posseïen una petita biblioteca familiar on coexistien llibres de diversos gèneres, i van inculcar els seus fills l'amor per la lectura: «Era mi padre aficionado a leer buenos libros y así los tenía de romance para que leyesen sus hijos» (*Vida*, cap. 1) D'aquesta manera, abans de ser autora de la seva pròpia obra, Teresa va ser una gran lectora: «Era tan en extremo lo que en esto me embebía que, si no tenía libro nuevo no me parece tenía contento» (*Vida*, 2). Les lectures espirituals recomanades pel seu oncle Alonso de Cepeda foren segurament una poderosa influència en la jove: «Diome la vida haver quedado ya amiga de buenos libros.» (*Vida*, 3)

En endavant els bons llibres acompanyaren Teresa en la seva formació espiritual: les obres de divulgació de la *Biblia* en llengua romanç; els *Flos sanctorum*, les obres de la mística franciscana (remarcablement el *Tercer Abecedario espiritual* de Francisco de Osuna, però també els textos de Bernardo de Laredo i Alonso de Madrid); l'*Oratorio de religiosos* d'Antonio de Guevara, o bé altres títols que van tenir una gran difusió en el segle XVI, com el *Contemptus mundi*, de Tomàs de Kempis, o la *Vita Christi* del cartoixà Ludolf de Saxònia, a més de les obres de Sant Pere d'Alcàntara, Sant Gregori Magne, les *Epístoles* de Sant Agustí, o moltes de les obres de fray Luis de Granada.

Alguns d'aquests llibres espirituals, però, foren inclosos, el 1559, en l'índex de llibres prohibits per la Santa Inquisició promulgat per Fernando de Valdés.

Teresa de Jesús assistí, ja en el convent de la Encarnació, a l'execució del decret inquisitorial, que perseguia moltes de les obres de devoció en romanç que havien contribuït a forjar i encaminar la seva vocació: «Cuando se quitaron muchos libros de romance, que no se leyesen, yo sentí mucho, porque algunos me daba recreación leerlos, y yo no podía ya, por dejar los [escritos] en latín, me dijo el Señor: No tengas pena, que yo te daré libro vivo.» (*Vida* 26, 5).

Pocs anys després, quan Teresa de Jesús redactà les constitucions per al convent de San José de Ávila (1567), va introduir una novetat respecte a les constitucions del convent de l'Encarnació, relativa a la vida cultural de la comunitat: la relació de llibres que la superiora havia de procurar per a la lectura de les seves monges. Aquesta iniciativa constituïa una doble novetat, primerament

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

perquè proporcionava un patró de lectura espiritual a les religioses, i en segon lloc perquè establia que els llibres havien de ser en romanç (Silverio de Santa Teresa 1937: 606; Álvarez 2006: 235-238):

Tenga en cuenta la priora con que haya buenos libros, en especial Cartujanos, Flos sanctorum, Contemptus mundi [el Kempis], Oratorio de Religiosos [de Guevara], los de fray Luis de Granada y del padre fray Pedro de Alcántara; porque es en parte tan necesario este mantenimiento para el alma, como el comer para el cuerpo (*Constituciones* 1995: 176).

Entre aquestes lectures recomanades no s'hi troben algunes de les que sabem van influir en la Teresa lectora, i que sí apareixien, en canvi, en la llista de l'Índex de llibres prohibits pel Sant Ofici. De fet, l'expressió «buenos libros», resulta una mica ambigua, i sembla concedir un marge de discrecionalitat al criteri de la priora, a la vegada que permetia esquivar, sobre el paper, la qüestió espinosa d'alguns títols que podien estar inclosos en l'Índex inquisitorial.

Quan els legisladors d'orians reelaboraren les Constitucions teresianes l'any 1592 ampliaren el repertori inicial proposat per la fundadora, indicant:

se lean libros espirituales y aprobados; y especialmente vidas de los santos padres y los martirios de los santos mártires y las vidas de otros santos, Dionisio Cartujano «De Quator novissimis», Tomás de Kempis o Juan de Gersón «Del menosprecio del mundo»; o el «Flos Sanctorum» de Villegas, las Obras de fray Luis de Granada, conviene saber; el Memorial de la Oración; Guía de pecadores, las meditaciones de la Vida de Cristo, el Catecismo del Amor de Dios; las obras de fray Pedro de Alcántara, conviene saber; «De la Oración y meditación»; las obras de fray Diego de Estella «De la vanidad del mundo» y «Amor de Dios», el «Oratorio de Religiosos» de fr. Antonio de Guevara, Obispo de Mondoñedo; las Obras de Juan de Ávila, conviene a saber; el libro que se intitula «Audi Filia» y sus «Epístolas»; el libro de fray Luis de León intitulado «Nombres de Cristo»; y otros libros espirituales aprobados (*Constituciones* 1995: 176).

En aquestes noves constitucions es remarca, fins a dues ocasions distintes, que els llibres havien d'estar «aprobados», és a dir, que no fossin sospitosos de difondre doctrines no aprovades oficialment per l'Església.

Curiosament, entre les indicacions bibliogràfiques no se n'inclou cap sobre les obres de la pròpia fundadora, malgrat que l'edició príncep de les seves obres ja s'havia publicat a Salamanca el 1588,¹ que va ser seguida de la de Barcelona en el mateix any. Evidentment, en les futures biblioteques dels convents descalços les obres de i sobre Teresa de Jesús tindran un lloc destacat, així com les de sant Joan de la Creu i altres destacats autors carmelites.

1 *Las constituciones teresianas*: http://www.ocd.pcn.net/nuns/n4_es.htm > [Consulta: 1-06-2016].

Quadre comparatiu entre les lectures teresianas i les recollides en les constitucions del Carmel descalç de 1576 i 1592

LECTURES CLAU EN LA FORMACIÓ ESPIRITUAL DE SANTA TERESA DE JESÚS		CONSTITUCIONS DEL CARMEL DESCALÇ DESPRÉS DE SANTA TERESA DE JESÚS (1592)
(Font: Morel-Fatio, Alfred, «Les lectures de Sainte Thérèse»)	Convent de l'Encarnación	
	Llibres censurats o prohibits per l'Índex de 1559	
<i>La Bíblia</i> en romanç	Prohibida	
San Agustín, <i>Las confesiones</i>		
San Jerónimo, <i>Epístolas</i>		
San Gregorio Magno, <i>Libros morales</i> (1527)		
Francisco de Osuna, <i>Tercer abecedario espiritual</i>		
Alonso de Madrid, <i>Arte para servir a Dios</i>		
Bernardino de Laredo, <i>Subida del Monte Sion por la vía contemplativa</i>		
Alonso de Villegas, <i>Flos sanctorum</i>	Alonso de Villegas	Alonso de Villegas
Luis de Granada, <i>Guía de pecadores / Libro de la oración</i>	Luis de Granada. Corregit	Luis de Granada. Corregit. Prohibides ed. anteriors a 1561
Pedro de Alcántara, <i>Tratado de la Oración y Meditación</i>	Pedro de Alcántara	Pedro de Alcántara
Antonio de Guevara, <i>Oratorio de religiosos y ejercicio de virtuosos</i>	Antonio de Guevara	Antonio de Guevara
Tomàs de Kempis, <i>Contemptus mundi, nuevamente romançado</i> (1536)	Tomàs de Kempis	Tomàs de Kempis
Ludolf de Saxònia («el cartujano»), <i>Vita Christi</i>	Ludolf de Saxònia («el cartujano»)	Denis Rykel («cartujano») <i>Cordial o libro de las quatro postrimerias</i>
		Diego de Estella, <i>Tratado de la vanidad del mundo/ Amor de Dios</i>
		Juan de Ávila, <i>Audi Filia (Aviso y reglas christianas...)/ Epístolas</i>
		Luis de León, <i>De los nombres de Cristo</i>

En vermell els llibres i el autors que foren censurats pel Sant Ofici.

2. Una nova orde i diversos tipologies de convents i de biblioteques

2.1. Biblioteques de frares i biblioteques de monges. Una qüestió de gènere

En termes generals podem dir que en l'època de Teresa existia una radical diferència entre el que llegien els homes i les dones, i per endemés, entre les lectures dels religiosos i de les religioses. Després del Concili de Trento, l'Església catòlica va centrar-se a reservar el saber teològic i filosòfic a una elit restringida. Les monges llegien i escrivien, però a partir de finals del XVI deixaren d'aprendre llatí; a més tampoc rebien ensenyaments filosòfics ni teològics. Sense accés a les escoles i les universitats, i apartades de la Bíblia i dels principals tractats que els impedien una aproximació a les grans controvèrsies del moment, els canals de formació de les monges es reduïen a unes biblioteques tamisades per l'Índex de llibres prohibits, i estaven formades per llibres d'espiritualitat i d'oració, vides de sants, comentaris sobre autors místics i de determinats textos de la Bíblia, el breviari, tractats sobre les virtuts de la dona, la vida de la Verge i de Crist, i novenes i altres devocions populars.

Les biblioteques dels religiosos, en canvi, no tenien gairebé limitacions més enllà de les derivades d'alguns llibres que apareixien en l'Índex de la Inquisició, i encara aquests podien llegir-se amb alguna autorització específica. Els eclesiàstics varons no tenien cap traves per accedir a la Bíblia i els seus comentaris, les obres originals de tots els tractadistes de filosofia i teologia, història, medicina, ciència, literatura...

Com a conseqüència de tot plegat les biblioteques de les religioses seran molt diferents de les dels frares pel que fa a la seva composició. La dimensió de les llibreries conventuals femenines i masculines serà també distinta, no únicament per la major varietat d'obres, sino a causa de la dimensió d'unes i altres comunitats: els convents de carmelites descalces estaven formades per comunitats relativament petites, de fin a 21 monges, i per això les seves biblioteques foren també forçosament limitades.

Una altra diferència substancial entre comunitats masculines i femenines serà la relativa a la llengua dels llibres. En moltes obres del segle XVI podem trobar una justificació de l'autor relativa a la seva edició en llengua vulgar, ja que dins de la mateixa Església no existien gaires partidaris de la divulgació o l'accés de les dones, els joves i els plebeus, a les obres relatives als textos sagrats. Així, en un dels llibres que Teresa de Jesús va llegir amb delectació, les *Morales* de Sant Jeroni, el seu traductor, Jorge Costilla, advertia els lectors, l'any 1526: «No se escandalicen los latinos porque hayamos hecho comunes estas epístolas tan morales del glorioso Hierónimo, que si en sus obras bien miran hallarán por su confesión que el volvió toda la Sagrada Escritura en la lengua común de Dalmacia, que es su tierra propia».²

² *Epístolas de sant Hierónimo, nuevamenete traduzidas del latín en lengua castellana y partidas en libros, epístolas y estaças por Juan de Molina natural de Ciudad Real. Fue imprimida la presente obra en la insigne y coronada ciudad de Valencia por Jorge Costilla, XXX benero 1526, f. ccciv.*

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

La mateixa santa Teresa, que no sabia llatí, rebutjava un missatge espiritual tancat i elitista, que no fos obert a tots, i manifestava a la seva deixeble, la culta María de San José: «Dios libre a todas mis hijas de presumir de latinas. Nunca más le acaezca ni lo consienta. Harto más quiero que presuman de parecer simples, que es muy de santas, que no tan retórica».³

Les biblioteques de les monges acostumaven a estar a càrrec de la llibrera, que servia els llibres a la comunitat d'acord amb el criteri marcat per la priora. No llegien tampoc el mateix les novícies que las professes solemnes, i en els convents el noviciat comptava, i compta encara, amb la seva pròpia petita biblioteca, diferenciada de la general conventual.⁴

Les diferents exclaustracions patides per les comunitats de contemplatives en el segle XIX afectaren també el seu patrimoni documental i bibliogràfic. Ja en el segle XX, disposem d'informació més detallada relativa a la guerra civil de 1936-1939. El convent de carmelites descalces la Immaculada Concepció de Barcelona, fundat al carrer de la Canuda, va ser incendiat el juliol de 1936. Després de sufocat l'incendi, es va procedir al salvament de tot el patrimoni cultural que es va poder, i la biblioteca conventual va ser recollida per membres d'un sindicat i confiats a la guarda i custòdia de la Biblioteca de Catalunya. El cap del Servei de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya, Jordi Rubió i Balaguer, feia constar rebuda, el 15 d'agost de 1936, dels llibres i papers procedents del convent de les carmelites descalces.⁵ Els llibres, alguns guarniments litúrgics i mobles propietat del convent, foren oportunament entregats a les religioses al retorn de la comunitat: el 19 de setembre de 1939, i Catalina de Cristo, priora de las carmelites descalces de Barcelona, confirmà la recepció de 52 paquets de llibres, un frontal i 5 caixes propietat de les religioses, que havien estat dipositats a la Biblioteca de Catalunya durant la Guerra Civil,⁶ i es lliurà un llistat amb la relació de tots els llibres recuperats, que no arribaven a 250.⁷

De fet, per el moment únicament disposem de la relació dels llibres existents en els convents de descalces de Barcelona i de Palma, i encara que en la majoria dels altres convents de religioses es van perdre arxius i biblioteques durant la guerra, resta encara ben conservada la biblioteca del convent de Tarragona, i una part del de Vic.

3 Teresa de Jesús (2000). Carta 145, 3, p. 1462, 9 de novembre de 1576.

4 En els darrers anys s'han publicat diversos estudis sobre les biblioteques en la clausura femenina. Vegeu Castillo Gómez (2000), Catedra (1999), Mallart (2009), Morujão (2002), Rosillo (2014), Sanz Hermida (1997) i Valente Velo (1993).

5 Biblioteca de Catalunya, Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya, 126/40.

6 *Ibidem*.

7 BC, Arxiu Administratiu de la Biblioteca de Catalunya, 332 C.

Les postulants que volien ingressar en el Carmel descalç havien de saber llegir, per seguir el res del Breviari i d'altres llibres litúrgics i espirituals. Si la candidata no havia assolit encara el domini de la lectura durant el noviciat no podia professar com a religiosa corista (Gras 2013).

Les dones que volien professar en el Carmel descalç havien de portar una sèrie de llibres per al seu propi ús. A mitjan segle XVII, en el convent de les carmelites descalces de Vic, al costat de la roba de casa i personal, s'enumeren els llibres que havia de dur la pretendent en ingressar al noviciat. En el «Memorial de lo que ha de portar la novícia Elena de Sant Josep y en lo món Fontcuberta, per entrar en las descalças»,⁸ es detallen aquests llibres «Ítem Breviari y misal y un Tolet per la Semana Santa».⁹ En un altre document sense datar del mateix arxiu la descripció és més completa: «Breviari de quae temps de lletra grossa. Missal. Coder[n] de las Misas del Orde. 1 Ritual del Orde. Coder[n] del Orde. Diurno de bona lletra. Semmanaret, tot de bona lletra».¹⁰

En un altre document es valoraven aquest conjunt de llibres en 32 lliures, 17 sous. A més, entre els pocs mobles que tindria la nova religiosa a la cel·la, hi havia d'haver «un llit de pots y banch, y un banquillo per tenir los llibres».¹¹

Moltes de les futures religioses tenien una experiència prèvia de lectures espirituals, fins i tot de les biografies i les obres de la fundadora Teresa de Jesús. D'aquesta manera, Maria Palaudàries Safont (1607-1666), vídua l'any 1637 del cavaller i jurista Narcís Fontanet, tenia, entre altres llibres de temàtica religiosa, *La vida de la Madre Teresa de Jesús*, del P. Ribera (Espino 2003: 217). Només d'un any després de la mort del seu marit, Maria professava, el 28 de novembre de 1638, com carmelita descalça amb el nom de Maria de l'Encarnació.

2.2. Les biblioteques del frares. Col·legis i convents

El Carmel teresià, com a orde de nova creació a mitjan segle XVI, haurà de dissenyar el contingut de les futures biblioteques dels convents que es funden per tota la geografia hispànica. Existeixen, però, notables diferències de contingut i de volum entre les llibreries dels diferents convents.

Els estudiants que començaren a formar-se com a carmelites descalços ho feren en el Colegio de San Cirilo Constantinopolitano, fundat per un antic carmelita calçat de Perpinyà, Francesc de Santa

8 Elena de Sant Josep, Fontcuberta Riera (1612-1677), va vestir l'hàbit al convent de Santa Teresa de Vic el 23.6.1657, i professà el 24.8.1658.

9 Arxiu de les carmelites descalces de Vic, Lligall 1, «Nota de lo que ha menester per lo yngrés de una religiosa (s. XVIII)».

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Maria, Espinet (c.1505-1579)¹² i per Sant Joan de la Creu. Els convents on s'educaven els religiosos ja professors que seguien el pla d'estudis de l'Orde s'anomenaven col·legis: el prior rebia el títol de rector, els professors el de lectors i els estudiants el nom de col·legials.

A la Corona d'Aragó el convent de Sant Josep de Lleida fou el primer col·legi dels descalços, en un moment en què l'Estudi General de Lleida era una de les primeres universitats del país, que atreïa també nombrosos estudiants aragonesos i valencians. El veïnatge del col·legi amb la universitat va atraure no pocs estudiants a l'Orde. A mitjan segle XVII estudiaven en el col·legi carmelita de Lleida una mitjana de 40 col·legials procedents de tota la Corona d'Aragó.

El segle XVII va ser d'un segle turbulent, marcat per la guerra dels Segadors, en què, a causa del conflicte bèl·lic, Catalunya va restar durant un temps separada del govern central de l'Orde a Madrid, etapa en la que va autogovernar-se, amb llicència de Roma. L'augment del nombre de convents de la província, que no havia parat de créixer des de 1586, així com diferències de mentalitat i de llengua entre els religiosos dels diferents regnes, que la l'enfrontament polític i militar va aguditzar, feren palesa la necessitat d'una divisió de l'extens territori de la província carmelitana de la Corona d'Aragó.

L'any 1686 es produí la divisió de la primitiva província de Sant Josep de la Corona d'Aragó, entre la província de Sant Josep de Catalunya i la de Santa Teresa d'Aragó i València. Aleshores els estudis dels descalços catalans es dividiren entre diferents convents: després d'un any de noviciat en el convent de Sant Josep de Barcelona, i d'haver professat, els joves carmelites descalços que aspiraven al sacerdoci realitzaven un programa d'estudis dividit en tres grans blocs, de tres anys de duració cadascú: la filosofia; la teologia dogmàtica; i la teologia moral i els cànons. La distribució dels diferents estudis entre els diferents convents (Lleida, Reus, Girona, Tarragona) varià al llarg del temps. Cap religiós podia ser ordenat de prevere si no havia cursat teologia, i per a ser superior era precís haver realitzat íntegrament el programa d'estudis, que durava nou anys en total. En les biblioteques dels convents on es formaven els futurs religiosos, a més de llibres de les distintes matèries eclesiàstiques, era obligatori incloure les obres del programa d'estudis carmelitàs: els salmanticenses¹³ i els complutenses (Florencio del Niño Jesús 1962).

Evidentment, i després de tot l'exposat fins aquí, és inevitable deduir que existien notables diferències entre una simple biblioteca conventual i la d'un col·legi carmelita, però també n'hi havia entre la biblioteca d'un convent urbà, que podia rebre donacions de biblioteques d'eclesiàstics erudits i de membres de l'el·lite local, i la pertanyent a un convent més humil i situat a un àmbit rural.

12 Gras Casanovas, Mercè, «Un frare rossellonès que es descalçà: Francesc de la Concepció Espinet (c.1504-1579)». <https://castellinterior.wordpress.com/2015/01/14/un-frare-rossellones-que-es-descalca-francesc-de-la-concepcio-espinet-c-1504-1579/> > [Consulta: 1-06-2016].

13 Sobre els Salmanticenses: <http://www.mercaba.org/Rialp/S/salmanticenses.htm> > [Consulta: 1-06-2016].

3. Normativa del carmel descalç sobre les biblioteques conventuals

Amb el pas del temps les Constitucions dels carmelites descalços anaren incorporant i perfilant disposicions sobre de les llibreries conventuals, establint la figura d'un llibrer o bibliotecari en cada comunitat, encarregat d'ordenar convenientment els llibres, de mantenir l'estança tancada amb clau i de fer observar el silenci i l'ambient d'estudi a la biblioteca. El prior havia de vetllar per l'increment i l'actualització dels fons bibliogràfics conventuals, evitant la dispersió incontrolada dels llibres gràcies a un llibre registre dels préstecs. S'intentà evitar que els religiosos tinguessin llibres a ús particular, tolerant-se únicament que poguessin tenir en el seu poder un sol llibre devot. A més, els manuscrits dels religiosos difunts havien de recollir-se després de la seva mort i dipositar-se en la llibreria comuna, prohibint la còpia o tràfec de sermonaris:

18. En todas las casas de nuestra Orden aya librería común donde estén todos los libros, y el Prior nombre librero que cuyde de ella con asejo, y disponga los libros según sus diversas facultades, y la cierre con llave y haga inventario de todos los libros, el qual esté siempre en la librería.

19. Procuren los Prelados, que aya en las librerías todos los libros necesarios, así para el aprovechamiento de los Religiosos, como para el bien de los próximos, y señaladamente libros devotos, y espirituales, y que éstos, y los demás se conserven, y acrecienten cada día. Cómprense todos los libros de Autores graves, que de nuevo fueron saliendo a luz, y los que huviere inútiles, véndanse, y su precio se emplee en otros de más provecho. Por tanto ordenamos, que el Prelado no pueda, ni interviniendo el consentimiento de su Capítulo, ni el del Provincial, dar, o enagenar algún libro, so pena de culpa grave: pero podranlos prestar a Religiosos, o a otras personas graves, y entonces se escriban los libros y las personas a quien se prestan.

20. Provéaseles a todos los Religiosos suficientemente desta librería común, y con licencia del Prior, y noticia del librero, pueda cada qual sacar libremente libros della. Si alguno entrare a estudiar en la librería, guarde totalmente silencio, y no hable allí con otro.

21. Para que todo esto se guarde más puntualmente, y los libros se aumenten cada día, mandamos en virtud de Espíritu Santo, de santa obediencia, y debaxo de precepto, que ninguno reciba, dé, preste, saque del Convento, o le lleve a otro, y en otra qualquier manera enagene libro alguno, o cartapacio manuscrito, de los que están diputados para el Convento, o incorporados en su librería, sino es guardando las condiciones sobredichas.

22. Ningún Prelado, aunque sea el padre General, o el Difinitorio, podrá dar licencia a ningún Religioso para que tenga a uso libros para sí en particular, o llevarlos consigo. Pero podrá el Provincial dar licencia a los Religiosos para que usen, y traygan consigo un librito solo devoto, y espiritual: y demás desto podrán dar licencia para una Biblia pequeña a los que bien le pareciere.

23. Ordenamos que los cartapacios de los Religiosos que mueren, se pongan en la librería común del Convento donde murieren: y ni el Prelado, ni otro, pueda aplicárselos así, ni a otro.

24. Ninguno pueda sin licencia del Provincial trasladar, por sí, ni por otra persona, cartapacios de sermones, ni comprar los trasladados; ni los Prelados, ni los Maestros de novicios, y otros alguno ocupen a los Religiosos, ni a los novicios en trasladarlos (Silverio de Santa Teresa 1937: 60-61)

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

En el segle XVIII va produir-se un intent de reconduir l'estat d'abandonament a que havien arribat algunes biblioteques, i les autoritats de l'Orde establiren que la biblioteca conventual fos objecte d'inspecció per part dels provincials en les visites canòniques; que s'assignés a un frare bibliotecari, amb un cert nivell d'estudis, la cura de la biblioteca; i que es prohibís taxativament que els llibres sortissin de les biblioteques. En el Definitori General de l'Orde, de 21 de gener de 1765, es decretaren diferents disposicions al respecte:

Noticioso el santo Definitorio, por informes que a él han llegado, del descuido o incuria que hay en muchas librerías nuestras por no observarse lo que dispone la ley, 2ª parte, capítulo 5, número 1, en este particular, exponiéndoles a que este defecto se haga notable a los seglares inteligentes que son fiscales de nuestras acciones, y que inferan, acaso, la poca frecuencia y destreza en el manejo de los libros, de la ninguna coordinación y orden que en ellos han observado; deseando obviar estos y otros inconvenientes, mando a los padres Provinciales que en la visita de los conventos de los religiosos registren con especial cuidado las librerías, y donde hallaren que el Prelado inmediato no tiene asignado bibliotecario, o aunque lo tenga no está con la debida decencia esta importante oficina, sus Reverencias asignen por sí un religioso inteligente y de aplicación, que lo podrá ser el presidente de conferencias morales; y si éste estuviere demasiado cargado, podrán hacer el nombramiento en cualquiera otro que pueda llevar el asunto, dándoles para esto el tiempo que les parezca preciso. Y ninguno sacará de las librerías tomo alguno, especialmente de los juegos principales sin motivo y licencia, y observando en todo lo demás la ley ya citada (Silverio de Santa Teresa 1937: 177).

Aquell mateix any s'avisà a les cases de religiosos que no es comprés cap llibre sagrat fora d'Espanya, ja que, per ordre del rei, s'havia constituït una companyia d' impressors i llibrers, la qual s'havia d'entendre amb els religiosos de l'Escorial per a editar a España els breviaris i els altres llibres litúrgics (Silverio de Santa Teresa 1937: 177-178).

Igualment, el Definitori celebrat el 29 de gener de 1770 censurà el reiterat abús que s'havia introduït de posseir llibres els religiosos. Per a tenir llibres per a ús propi era precís obtenir el permís del superior, autorització que es declarava en nota escrita en el mateix exemplar. I Juan de San José, general de l'Orde, publicà un decret referit a la revisió i renovació de les llicències als religiosos per a tenir llibres a ús:

Teniendo presentes nuestro Definitorio la ley nuestra de la 2ª parte, capítulo 5, número 5, y la acta del número 129, al fin, viendo por otra parte el abuso introducido en contra de lo que en ellas se ordena, pues muchos religiosos tienen libro y no pueden, y otros están contraviniendo a lo que se manda en la citada acta: por tanto, declaramos ser nulas las licencias, si es que algunos las tienen, para usar de tales libros, ordenando al mismo tiempo a los Prelados inmediato que hagan se observe lo mandado, obligando a los que tengan libros que declaren cuyos son; y si fueran de extraños se los entreguen efectivamente; y siendo de la Orden, los rubriquen, si no están rubricados, para el convento a quien pertenecieren, y pidan trienalmente licencia al Prelado, y los padres Provinciales celen su observancia (Silverio de Santa Teresa 1937: 197).

Les constitucions publicades en 1788 indicaven els religiosos a qui corresponia la custòdia de la biblioteca en els diferents tipus de comunitats: convents, col·legis o deserts (convents mig eremítics) (Felipe de la Virgen del Carmen 1961), i pormenoritzaven encara més les normes ja establertes en constitucions anteriors, afegint a la legislació carmelitana el decret del Papa Urbà VIII sobre el tema:

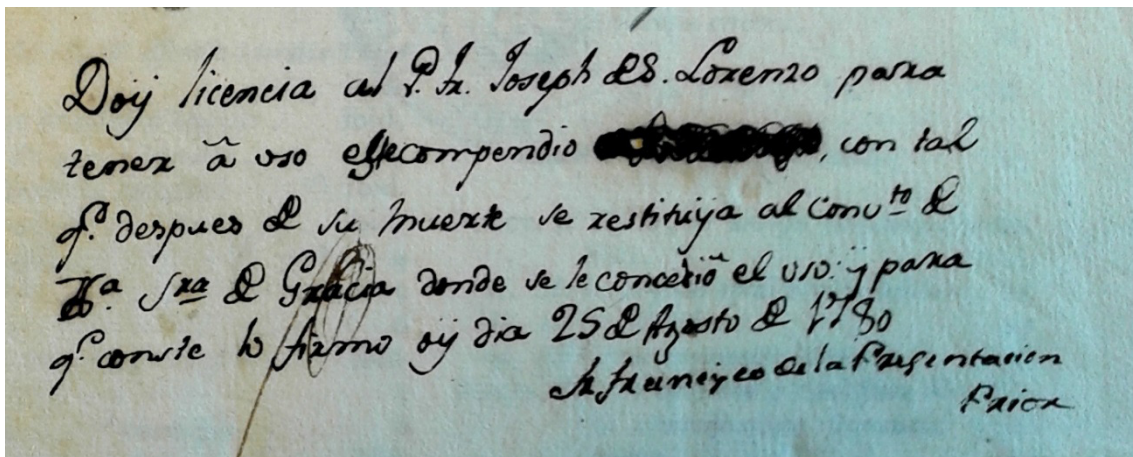
Cap. VI. De la librería y custodia de los libros

1. En todos nuestros conventos habrá una librería común, en que se pongan todos sus libros, y el Lector de casos cuidará por lo común de ésta como Bibliotecario: mas en los Colegios de moral lo será el Maestro de estudiantes, y en los desiertos tendrá este encargo el Religioso que señale el Prior. El Bibliotecario cuidará con diligencia de la librería, procurará que esté cerrada, y ordenará los libros, según sus diversas facultades, y hará un inventario de todos ellos, que siempre estará en la librería.
2. Se proveerán de ella suficientemente todos los Religiosos; y el que quisiere, podrá sacar con licencia del Superior libros de allí, advirtiéndoselo al Bibliotecario, y dexando apuntado el nombre del Autor extrahido, y del Religioso que los lleva, en un libro que estará destinado a este efecto: y quando entre alguno a estudiar en la librería, no hablará con nadie, ni hará ruido.
3. Procuren los Prelados que haya en la librería todos los libros necesarios, así para el aprovechamiento de los Religiosos, como para el bien de los próximos, y particularmente libros devotos y espirituales; que éstos y los demás se conserven y aumenten cada día; que se compren todos los libros de Autores graves que de nuevo salgan a la luz, y que se vendan o conmuten los libros inútiles, comprando con su precio otros más útiles; bien que para esto deberá preceder consentimiento de la Comunidad, y licencia del Padre Provincial, la que no dará, sin que se le expresen los libros que se han de vender o conmutar. Por tanto, prohibimos sólo pena de culpa grave, que el Prelado dé, o enagene libro alguno, aun con aprobación de su Capítulo, y del R. P. Provincial: pero le será lícito prestarlos a Religiosos de nuestra Congregación, con tal que queden anotados éstos, y los libros que se les entregan.
4. Y para que esto se observe más estrechamente, y los libros se conserven y aumenten con el tiempo, mandamos en virtud de Espíritu Santo, santa obediencia, y baxo precepto de precepto formal, que ningún Religioso aunque se el prelado más superior, se apropie, dé, preste, saque del Convento, lleve otro, o de qualquier manera enagene libro, o cartapacio manuscrito de los aplicados al Convento o a su librería común; sino observando las circunstancias dichas: para cuya mayor estabilidad se ha de tener presente el Decreto del Papa Urbano VIII, de feliz memoria, contra el qual no se atreva a obrar ningún Religioso de nuestra Congregación, por más condecorado que sea.
5. Permitimos que nuestros Religiosos tengan a uso, y lleven consigo de un Convento, a otro aquellos libros que adquirieron con licencia del Prelado, o por su propia industria, o por libre donación de sus Parientes, o Bienhechores, sin que por esto crean que se les concede algún dominio de dichos libros; si bien solo un mero uso, absolutamente dependiente de la voluntad de sus Prelados; y así conviene que entiendan, que están obligados a entregarlos y prestarlos quando lo disponga el Prelado, a otros Religiosos del Convento; y de otra suerte jamás les será lícito, sólo pena de propiedad, prestarlos, venderlos, o de qualquier modo enagenarlos. Finalmente, establecemos y declaramos, que los libros de dicho modo adquiridos, o que tenga a su uso el Religioso, pertenezcan quando muera, a aquel Convento en que era Conventual el tiempo de su fallecimiento; a no ser que en vida los hubiese aplicado con licencia del General, o Provincial a otros Conventos, y se halle puesta nota en los mismos libros.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

6. A ninguno sea lícito sin licencia del Provincial, copiar por sí, o por otro cartapacios manuscritos, ni comprarlos ya trasladados; ni los Piores, Maestros de Novicios, ni ningún otro ocupe en escribirlos los Religiosos, aunque sean Novicios.¹⁴

Nombroses inscripcions contingudes en llibres i manuscrits de les antigues biblioteques dels carmelites donen fe de l'observança de la disposició relativa al necessari permís de les autoritats de l'Orde per poder tenir un determinat llibre a ús, i del destí de l'obra a una determinada biblioteca conventual una vegada el seu usuari hagués mort:

Doy licencia al P. Fr. Joseph de S. Lorenzo para tener a uso este compendio ~~de~~, con tal que despues de su muerte se restituya al Convento de Nra. Sra. de Gracia donde se le concedió el uso: y para que conste lo firmo oy dia 25 de Agosto de 1780
Fr. Francisco de la Presentacion
Prior

Doy licencia al P. Fr. Joseph de S. Lorenzo para tener a uso este compendio, con tal que después de su muerte se restituya al convento de Nra. Sra. de Gracia, donde se le concedió el uso y para que conste lo firmo oy, día 25 de agosto de 1780. Fr. Francisco de la Presentación, prior.

Yo, fray Domingo de la Madre de Dios, Provincial de los Carmelitas Descalzos de la Provincia de Cathaluña, doy licencia á Fray Juan de San Bernardo para que tenga á uso est *Vocabularia de Requejo*, y despues de su muerte lo aplica al Santo Noviciado, y para que conste lo firmo de mi mano á los 14 dias de Mayo de 1796. Fr. Domingo de la Madre de Dios Provincial.¹⁵

Les notes necrològiques redactades en ocasió de l'òbit d'un religiós, recollides en el Llibre de difunts de la comunitat, sovint proporcionen dades sobre l'existència de llibres o manuscrits a ús en la cel·la dels frares en el moment del seu decés. Així, en la necrologia del tracista Josep de la Mare de Déu (c.

14 *Regla primitiva y constituciones de los religiosos descalzos de la orden de nuestra madre santísima la bienaventurada Virgen María del Monte Carmelo de la Primitiva Observancia, en esta Congregación de España e Indias, confirmadas por N.M. SS. P. y S. Pío Papa VI, en el día 14 de marzo del año de 1786, año duodécimo de su pontificado, traducidas del idioma latina al castellano.* En Madrid, en la Imprenta de D. Joseph Doblado. Año de 1788, 214-218.

15 Biblioteca de la Universitat de Barcelona, signatura: B-69/4/32.

1722-1807), es recull: «El día de su muerte no se le encontró en su celda sino la ropa necesaria para mudarse..., algunos pocos libros espirituales y de arquitectura... y unas disciplinas...».¹⁶

En la legislació carmelitana la propietat privada de qualsevol bé estava prohibida als religiosos, però cap a finals del segle XVIII és detectable una certa tolerància en l'adquisició de llibres propis per part dels frares. D'aquesta manera podem trobar la següent anotació manuscrita en el *Diccionario geografico universal*, de Vosguien, publicat a Madrid el 1795, obra pertanyent a la biblioteca del convent de Sant Josep de Barcelona: «Con licencia del Prelado infro. adquirió el Padre Manuel de los Ángeles, Carmelita Descalzo, por su propia industria y con dinero de su Madre este tomo primero y demás que contiene la obra de el Diccionario Geográfico. En Tortosa à los 14 de Marzo de 1802. Fray Isidro de San Sebastian Prior».¹⁷

En altres ocasions els religiosos poden aparèixer com a subscriptors d'obres o bé també en qualitat de compradors de les mateixes. Sabem que Damià dels Apòstols, Basomba (1704-1780), germà tracista de l'Orde,¹⁸ «compró al menos tres volúmenes del Semanario Económico en Madrid», y «procuró en lo que pudo aumentar la librería y por su medio se aumentó en muchos libros».

La normativa interna de l'Orde comprenia, igualment, minucioses disposicions sobre les dimensions i la decoració de les distintes estances i dependències conventuals (Narváez 2003), i entre elles remarcablement la biblioteca. El convent de Sant Josep de Barcelona, que acollí l'extraordinari llegat bibliogràfic del canonge Besora, es veié obligat a construir una nova peça que pogués permetre encabir aquesta monumental donació, nova biblioteca que va ser dissenyada pel tracista de l'Orde José de la Concepción (Narváez 2004: 60-61). Les seves dimensions, forçosament adaptades a la magnitud del llegat, infringien clarament les estrictes prescripcions arquitectòniques comunes a tots els convents, però es tractava, evidentment, d'una situació excepcional:

Su figura es un paralelogramo, que de largo tiene casi tres anchos y en buena proporción alto. Salió más grande de lo ordinario, así porque el número de libros se pedía, como por haberse hecho antes del Acta [-quiere decir el Capítulo de la legislación de la Orden en esta materia-] que señala las medidas que han de tener nuestras librerías... Tiene cuatro ventanas grandes que la hacen muy clara. El techo es cielo raso, todo blanco, como las paredes. Encima los estantes la adornan algunos cuadros: A la testera, el de N. Madre Santa Teresa de Jesús escribiendo, y todos los demás son de santos y venerables de la Religión. La puerta es proporcionada; de medio arriba es de verjas bien labradas, con que desde fuera se registra toda la pieza. [...] La tercera planta es la Librería, cuya planta es tan capaz, hermosa y bien proporcionada, que

16 Gras Casanovas, Mercè, «El tercer baró de Maldà i els carmelites descalços. Una història gairebé familiar». <https://castellinterior.wordpress.com/tag/josep-de-la-mare-de-deu/>. > [Consulta: 1-06-2016]

17 Manuel dels Àngels, Vidal Vidal (1766-1829).

18 <http://mcem.iec.cat/biografia.asp?id=202>. > [Consulta: 1-06-2016].

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

muchas personas extranjerias que la han visto dicen que ni la Vaticana, ni la Ambrosiana, ni otras mayores librerías, que habían visto, la llegan a ésta en la donosa proporción de la pieza.¹⁹

Els carmelites descalços de Barcelona van tenir la fortuna de comptar amb alguns il·lustres religiosos bibliotecaris que potenciaren la seva important biblioteca, la millor del Carmel descalç de Catalunya, i una de les millors de la capital catalana.

La iniciativa del bibliotecari era determinant a l'hora de procurar l'adquisició de novetats bibliogràfiques o de completar les col·leccions, a més de realitzar la compra d'altres objectes culturals, com per exemple les esferes celestes o els globus terraqüis. Els frares bibliotecaris acostumaven a estar relacionats amb els erudits que acudien a consultar els llibres i manuscrits, al quals atenien i orientaven, així que la biblioteca forçosament va constituir un centre de sociabilitat intel·lectual i de trobada social.

A continuació oferim una petita nòmina d'aquests frares bibliotecaris, amb algunes notes sobre la seva activitat al capdavant de la llibreria conventual (Beltran Larroya 1965):

Antoni de l'Encarnació, Torredella (Vic, 1576-1644, Barcelona). A causa de les seves contínues xacres sovint havia de fer repòs al llit, mala salut que va de retruc tindria uns impensats beneficis bibliogràfics: «Se entretenía en la cama leyendo libros, de que era muy aficionado, y siempre procuró en lo que pudo aumentar la librería y por su medio se aumentó en muchos libros».

Joan de la Concepció, Mir Pujades (Figueres, 1640-1708, Barcelona), «venido a esta casa se empleó por más de seis años en el oficio de bibliothecario, empleo muy de su genio aficionado a los libros, en el cual oficio dejó una buena memoria, que fue comprar con sus diligencias la Biblia Máxima, obra que necesitaba aquella librería; también compró las dos Esferas grandes que en ella hay».

Tomàs del Santíssim Sagrament, Serra (Barcelona, 1662-1755, Barcelona). La biografia d'aquest religiós refereix:

Sus prendas naturales y sus letras le merecieron en la provincia grande aprecio [...] los más conventos de esta provincia le deven mucho por el trabaxo que tomó en utilidad de sus archivos porque fue religioso muy perito en la inteligencia de papeles. Como tan retirado, tenía tiempo para todo. Él mismo se aprendió de Aritmética, las lenguas Griega y Hebrea, Italiana y Francesa, y de estas dos últimas se servía para el bien del próximo en el confesonario.²⁰

Dídac de Jesús Maria, Seguí (Tarragona, 1692-1764, Calatayud). Gairebé no tenim dades d'aquest religiós, tret de que va ser bibliotecari del convent de Sant Josep.²¹

19 Biblioteca de la Universitat de Barcelona, ms.990. Juan de San José, *Historia de la provincia...*, ps.134-135.

20 <http://mccem.iec.cat/biografia.asp?id=152> > [Consulta: 1-06-2016].

21 <http://mccem.iec.cat/biografia.asp?id=227> > [Consulta: 1-06-2016].

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Francesc de Sant Antoni, Albareda Brunet (Vic, 1712-1796, Barcelona). L'aptitud d'aquest frare per a les lletres motivà que fos destinat a diferents càrrecs administratius: «y por el tiempo de 18 anyos sirvió en Espanya y Portugal en el laborioso empleo de segundo secretario». ²²

Josep de la Verge, Bover Albagès (Valls, 1749 - 1806, Barcelona). Va ser un dels més notables bibliotecaris de l'Orde:

Fue este religioso muy aficionado a los libros, y por esto la Religión lo empleó en la Biblioteca. Su talento, aunque solamente regular, pudo, con la aplicación, llegar a lo que no llegan muchos de talento superior. Tenía noticia de la mayor parte de los escritores, a cuyas obras sabía dar el aprecio que merecían. Trabajó incesantemente en buscarlas y adquirirlas, para enriquecer con ellas la Biblioteca de este convento. Con este cuidado en que ha sido infatigable, ha llegado a formarla una de las mayores de España. Los aumentos de esta gran Biblioteca devidos a su vigilancia lo harán eternamente memorable entre los literatos. Entre los cuidados de aumentar cada día más los libros como a bibliotecario, no se descuidaba del aumento de las virtudes como a religioso. En cada una de las que constituyen el estado monástico ha dexado ejemplos admirables. Una pobreza casi extrema, porque si alguna cosa le daban la vendía con licencia de los prelados para emplearlo a beneficio de la Biblioteca. ²³

Manuel dels Dolors, Claveria Serra (Lleida, 1760-1834, Barcelona). Fou director de la biblioteca pública del convent de Sant Josep en Barcelona a la mort de Josep de la Verge, ²⁴ i s'ocupà en adquirir obres selectes per enriquir-la. Després de la Guerra del Francès la biblioteca travessà moments difícils, i existeixen queixes de l'estat en què es trobava a causa del desordre existent. Malgrat això, en la seva necrologia es destacaren les seves virtuts: «Hizo brillar también sus talentos en el buen orden en que puso las obras selectas y memorias antiguas con que adornó esta librería pública de nuestro convento de Barcelona».

Josep dels Reis, Calmet Solà (Balsareny, 1779 -1845, Albagès). El darrer bibliotecari del convent de Sant Josep, ²⁵ que va haver d'assistir a la incautació de la biblioteca conventual per part de l'Estat. El definitori provincial deixà constància en acta que «no pueden dejar de alabar los trabajos y servicios» que havia realitzat aquest religiós en la casa i en la província sencera, però en canvi s'escandalizava pel fet que hagués demanat una gratificació monetària pels seus serveis. En tot cas fra Josep mantenia els catàlegs al dia, algun d'ells datat l'any 1834, a les envistes de l'exclaustració de religiosos de 1835.

Els catàlegs constitueixen l'única font per a conèixer les biblioteques conventuals després de la disgregació de les mateixes. A les vigílies de l'exclaustració forçosa de regulars el convent de Sant

²² <http://mccem.iec.cat/biografia.asp?id=226> > [Consulta: 1-06-2016].

²³ <http://mccem.iec.cat/biografia.asp?id=79> > [Consulta: 1-06-2016].

²⁴ <http://mccem.iec.cat/biografia.asp?id=116> > [Consulta: 1-06-2016].

²⁵ <http://mccem.iec.cat/biografia.asp?id=228> > [Consulta: 1-06-2016].

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Josep de Barcelona comptava amb un extraordinari catàleg actualitzat. Aquest catàleg va ser estudiat pormenoritzadament per Mª Josepa Arnall en la seva tesi doctoral (Arnall Juan 1977, 1986), i va ser objete de publicacions parcials posteriors (Baiges-Varela 2004).²⁶ A la relació dels antics catàlegs de les biblioteques conventuals²⁷ que es concentraren en la Biblioteca de la Univesitat de Barcelona, la digitalització dels quals seria de gran interès, s'han afegit noves eines per conèixer la trajectòria dels llibres al llarg del temps, com ara la inclusió dels registres d'autoritat d'antics posseïdors en els catàlegs en línia (Astals, Ruiz i Verger 2010).²⁸ Encara que cal tenir present que no sempre tots els llibres estaven identificats amb el corresponent distintiu, i que hi ha hagut una gran dipersió dels fons bibliogràfics degut a la nostra atzarosa història, gràcies a aquest recurs podem saber que, fins el moment, entre els fons catalogats de la BUB, hi ha el següent número de llibres amb l'ex-libris dels diferents convents de carmelites descalços:

Sant Felip de València, 1
Santa Teresa de Balaguer, 1
Sant Josep de Lleida, 1
Sant Llorenç de Tarragona, 1
El Miracle de Tortosa, 1
Sant Josep de Mataró, 2
Sant Jeroni de Vic, 2
Sant Josep de Girona, 6
Els Dolors de Vilanova de Cubelles, 42
Santa Maria de Gràcia, 347
Sant Josep de Barcelona, 2426

En alguna ocasió l'anàlisi del catàleg d'una biblioteca conventual com un ens individual i sense la deguda contextualització històrica, tant de l'Orde i del convent concret, com de la pròpia formació de la biblioteca, pot conduir a l'absurd despròsit de considerar la biblioteca ja totalment conformada en l'època medieval, sense comprendre que en realitat es tracta d'un llarg procés, la suma de successives incorporacions i donacions.²⁹

Igualment ha arribat fins els nostres dies el catàleg de la biblioteca de Sant Llorenç de Tarragona, transcrit per Jaume Bofarull, i contingut en el manuscrit 173 de la Biblioteca Pública de Tarragona, on es conserva, segons Morera (Morera 1897: 147) bona part de l'antiga biblioteca conventual. Les

26 De fet existeixen tres catàlegs de la biblioteca: BUB, ms. 1359, 1360 i 1361. <http://www.ub.edu/museuvirtual/ub/fonsreservacatala/Ms%201359%20Catalog%20Sant%20Josep.pdf> > [Consulta: 1-06-2016].

27 http://ub.cbuc.cat/search*cat/X?SEARCH=%28catlegs%20biblioteques%29&searchscope=1&SORT=D&m=t&b=b06. > [Consulta: 1-06-2016].

28 <http://blocbibreserva.ub.edu/2013/12/04/els-registres-dautoritat-dantics-posseidors-del-crai-biblioteca-de-reserva-al-thesaurus-del-cerl/> > <http://www.bib.ub.edu/fileadmin/posseidors/cerca.htm> [Consulta: 1-06-2015].

29 Un exemple d'això a González (2011).

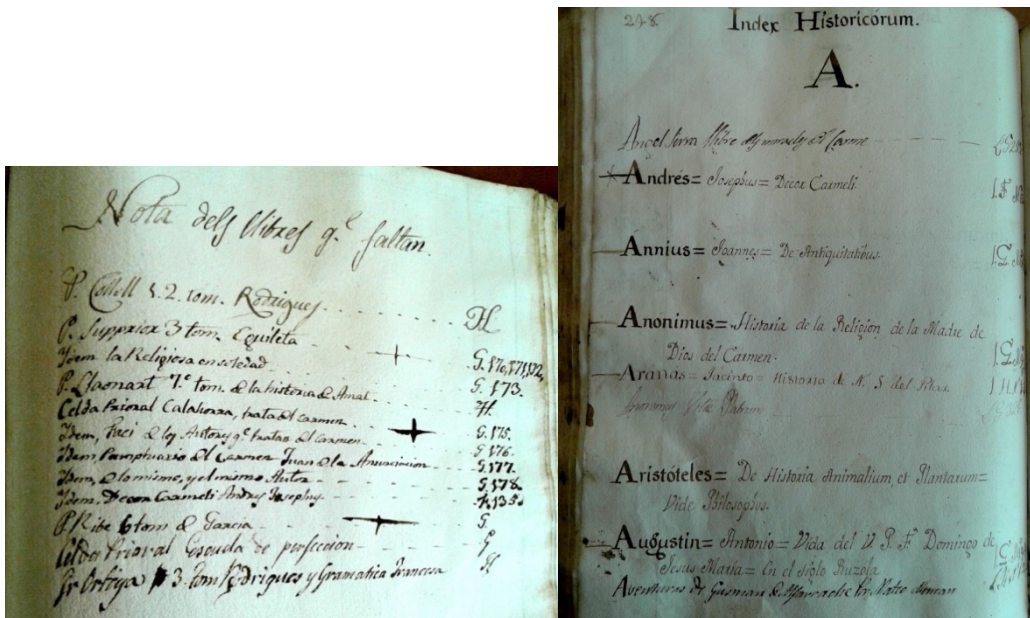
Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

307 obres registrades en l'antic catàleg es trobaven distribuïdes en les següents seccions (Bofarull 1921-1924):

- 1-38 EXPOSITIVO, 1921
- 39-108 PREDICALES
- 109-142 THEOLOGOS ESCHOLASTICOS ET DOGMATICOS
- 143-183 THEOLOGOS MORALES ET JURISCONSULTOS
- 184-216 THEOLOGOS MYSTICOS
- 217-247 PHILOSOPHOS ET MEDICOS
- 248-279 HISTORICOS ET AUCTORES ORDINIS NOSTRI
- 280-307 VARIA

Juntament amb els fons del convent de Sant Llorenç, a la Biblioteca Pública de Tarragona es van aplegar els manuscrits i els llibres de les antigues biblioteques del territori de la província de Tarragona (Domínguez Bordona 1954).

La redacció dels catàlegs per part dels bibliotecaris era sovint una de les exigències dels donants de les biblioteques, tant per facilitar en el futur la localització dels distints exemplars de les obres, com per a poder controlar la pèrdua o sustracció dels llibres. El catàleg de Tarragona dedicava un apartat a registrar els llibres que faltaven.

Catàleg de la biblioteca del convent de Sant Llorenç. Biblioteca Pública de Tarragona, ms. 173.

La distribució física i els criteris de catalogació de la biblioteca de Sant Josep de Barcelona es descrita, cap a 1707, pel cronista Joan de Sant Josep, que explica els criteris d'ordenació topogràfica:

El orden y modo en que están puestos es singular. Porque están repartidos por letras y números. En los estantes, a trechos, están las letras del abecedario, grandes y bien vistasas corriendo desde la A hasta la Q y todos los libros que comprende el distrito de cada letra están, cada uno, con su número. De suerte que en cada letra vuelven a empezar los números desde uno hasta donde llegan los tomos, que en algunas letras pasan de 500 y de 600. Con que el carácter de cada libro es un número y una letra, sin que por de fuera tengan otra cosa escrita. Para hallar pues los libros que se buscan, se hicieron dos Índices en dos libros grandes. En el uno están por Abecedario los nombres de los Autores. En el otro están por repartimiento de materias. Y en cada uno su Abecedario de sus Autores y libros citando la letra y el número en que se hallan. Con este orden no fue menester que todos los libros que tratan de una materia estuviesen juntos en los estantes...De suerte, que en cada estante, por todo el rededor de la librería, corren aquí iguales los libros... Y corriendo toda la librería con siete órdenes de libros, empezando por la más baja con los más grandes, disminuyéndose sucesivamente el tamaño de los libros hasta la última en que están los más pequeños...

La calidad de los libros es grande, porque en todas materias se hallan de exquisitos, así antiguos como modernos. Hay algunos manuscritos, de los cuales son algunos ejemplares antiquísimos. Hay también otros de grande precio, así por la encuadernación vistosa como por las muchas y finas láminas que contienen. Y algunos son sólo de láminas. Los santos Padres, expositores morales e historiales son los que más abundan.³⁰

Catàleg de la biblioteca del convent de Sant Josep de Barcelona. BUB, ms.1359.

30 BUB, ms.990. Juan de San José, *Historia de la provincia...*, ps.134-135.

4. Els benefactors de les biblioteques

Les biblioteques conventuals de l'Orde a Catalunya anaren incrementant els seus fons al llarg de l'època moderna, tant a partir de la compra de llibres per part dels religiosos, com gràcies als llegats de benefactors.

L'anàlisi de les donacions realitzades a favor de les biblioteques revela que, majoritàriament, consistien en una donació bibliogràfica, cessió que en alguns casos anava acompanyada d'una partida econòmica conjunta, a fi i efecte de completar i enriquir els fons de la biblioteca, tot i que també es rebien almoines únicament en diner per a adquirir nous llibres.

Una pràctica relativament freqüent entre els fundadors d'un convent era la de fer donació de la seva biblioteca particular a la comunitat religiosa novament constituïda. A finals del segle XVI el canonge i ardiaca Rafael Llorens va ser el promotor del convent de Sant Llorenç de Tarragona, i va cedir la seva biblioteca a la nova fundació. A aquest patrimoni llibrari s'afegí el llegat de Bartomeu Roca, canonge també de la catedral de Tarragona, i germà del primer carmelita descalç català, Joan de Jesús, Roca. Bartomeu disposà en el seu testament (1595) que la seva biblioteca de teologia quedés a disposició dels frares carmelites:

llegue i deixue als pares carmelites descalços de Sant Josep la casa que jo tinc... dins la present ciutat de Tarragona al carrer de Puig de Pallàs o del Escorxador, juntament amb tots els llibres que jo tinc de Teologia per a son estar i habitar i estudiar, i per a que de aquella fassen, si voldran, monestir, o sino que 'ls servesca de posada per als anadors i venidors de son monestir, o altres, perquè passant per la present ciutat tinguen casa i posada... a hon se puguen allonjar i recullir, com fan los pares de la cartoxa [de Scala Dei] que tenen casa en ciutat per son servei.³¹

Alguns dels llibres que integraren la primera biblioteca del convent de Sant Jeroni de Vic pertanyien al patrimoni familiar del fundador, fra Joan Baptista de Sant Jeroni, Guerau Marcella. Aquest religiós era fill del jurista i funcionari reial Jeroni Guerau. A la Biblioteca Episcopal de Vic, on es concentraren les biblioteques conventuals de la ciutat després de la Desamortització, podem trobar diverses obres amb l'ex-libris de Jeroni Guerau, com per exemple un incunable de les Obres de Sèneca (1478) o una Geografia de Ptolomeu, que procedeixen de la biblioteca patrimonial dels Guerau, prova fefaent que els llibres del fundador foren el nucli inicial de la posterior biblioteca dels descalços de Vic.

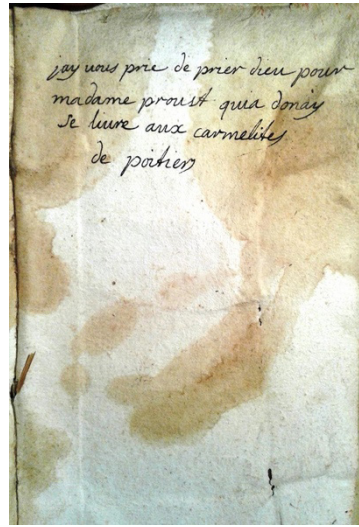
El perfil dels donants de biblioteques més importants acostumava a ser usualment el d'un canonge, que a causa de la seva dignitat eclesiàstica podia tenir a la seva disposició unes pínigues rendes, encara que també podem trobar algunes biblioteques menors en mans de rectors de parròquia.

Els donants, després d'haver reunit en vida una ingent biblioteca, desitjaven la seva pervivència, i miraven d'evitar la seva futura disgregació en un encant públic o subhasta dels seus béns un cop traspassats. La donació post-mortem dels seus llibres a un convent permetia la seva conservació i encara un futur enriquiment del conjunt, al mateix temps que es facilitava la seva consulta per part del públic en general. Normalment el benefactor disposava algunes honres fúnebres centrades en la

31 Arxiu Històric de Tarragona, notari Francesc de Reverter. Testaments de 1582-1622, f. 355-356.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

seva persona i en la seva família, i sovint s'establí també algun petit detall de vanitat personal, com ara una inscripció amb el seu nom en l'entrada de la llibreria, o bé la exigència de la col·locació d'un quadre amb el seu retrat que presidís la biblioteca. Fins i tot els més petits llegats libraris sol·licitaven una oració per a la seva ànima als religiosos que el rebien.

Donació d'un llibre de Mme. Proust a les descalces del convent de Poitiers. Exemplar de la Biblioteca del Teresianum (Roma)

Benefactors de les biblioteques dels carmelites descalços de Catalunya, s.XVI-XVIII

	DATA I DONANT DE BIBLIOTECA	DONANT ECONÒMIC
Tarragona	-1595 Bartomeu Roca, canonge -1600 Rafael Llorens, canonge -1707 Joan Figueres, rector de Riudoms	
Barcelona	-1666 Josep Jeroni Besora, canonge (5577 llibres)	-1776 Jeroni Serra, prevere, 772 l.
Gràcia	-	-1652 Pau del Rosso, canonge
Reus	-1707 Francesc Borràs, rector de Reus (130)	
Tortosa	-1689 Josep Verdia, ciutadà de Tortosa	
Lleida	-1786 Francesc Xavier Marí, canonge	
Mataró	-1744 Joan Pla, prevere de Mataró	
Vilanova	-1792 Baltasar Antonio Gandullo, rector	
Vic	-1641 Família Guerau	

La donació bibliogràfica més rellevant que reberen els carmelites descalços de Catalunya fou la que realitzà, en els seu testament de 1654, el canonge Josep Jeroni Besora al convent de Sant Josep de Barcelona, on l'eclesiàstic disposava l'entrega al convent de la seva rica llibreria, formada per 5.573 llibres, i que es lliuraren als religiosos, després de la seva mort, el 6 de març de 1665:

Ítem lleugo tota ma llibreria al monastir de Sn. Joseph de la present ciutat de Barcelona del Orde dels frares Carmelites descalços (a hont acostum celebrar cada die lo Santíssim Sacrifici de la Missa trobant-me en dita ciutat) perque desijant fer aquest servey a ma pàtria, que tingue una llibreria copiosíssima para pública utilitat, considero que la de dit monastir juntada ab la mia i ab los llibres, que peravant los religiosos de dit monastir hi ajustaran, i persones devotas hi offeriran, sera insigne llibreria. Aquest llegat fas ab tal pacte i condició que nos pugue alienar algú de mos llibres ni 's pugue prestar, ni traure de dita llibreria, encara que sie duplicat i multiplicat: perquè en llibreria comuna hi estan bé de un matex autor multiplicats, podent succeir que en un matex temps diversas persones hagen menester un matex llibre, a més del profit de conferir un exemplar ab altre per la corruptela dels scriptors i estampers. I vull que sempre que algú volrà vèurer i llegir algun llibre dins dita llibreria lo dexen entrar en ella, però serà bé, hi hage sempre ab títol de Bibliothecari dos religiosos: perquè hu o altre sempre sie en casa. Desijo, que en la porta de dita llibreria se pose un lletrero que digue: OMNIBUS INQUIRENTIBUS VERITATEM sota aquest altre: ORATE FRATRES PRO JOSEPHO HIERONYMO BESORA, PRESBYTERO. Fent jo aquest llegat dels béns per mi més estimats i de cosa de tant gran valor, suplico a dits Pares religiosos descalços carmelites, me fassen mercè de celebrar una Missa quotidiana en lo Altar privilegiat a honra i glòria de Déu, i repòs de ma ànima i de mos pares, germans i germanes; i tres Anniversaris, hu per la ànima del Sr. Agustí Francesc Besora, mon pare, a 4 de Matx, altre per la ànima de la Sra. Laudòmia Besora, ma mare, a 17 de Agost, i tercer per la mia ànima, en lo dia ànnuo de ma deposició: i si dites jornadas se trobaran ocupades ab Festa solemne, se transferesque la celebració de dits Anniversaris al die primer següent semblantment no ocupat (Madurell 1974).

Actualment consten 989 obres, entre llibres i manuscrits, amb l'exlibris de Besora, en la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, tot i que de ben segur no tots els llibres devien dur una nota identificatòria.

Un amic personal de Besora, el també canonge de la catedral de Barcelona Pau del Rosso, d'origen sard, i que com Besora també presidí la Diputació del General, en la seva qualitat de president del braç eclesiàstic, disposà en els seu testament (1652) un llegat de 250 lliures a favor de la biblioteca del convent dels carmelites descalços de Santa Maria de Gràcia, als afores de Barcelona, per a què fossin gastades 25 lliures anuals en la compra de llibres:³² «Ítem, deixo als pares de Nostra Senyora de descalços carmelitas, sinc-centas lliuras per esmersar-las, que són vint-y-sinc lliuras l'any, per comprar llibres tots anys».

32 Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Bartomeu Pleà, *Llibre de testaments*, 1645-1665, llig.14, f.223-227.

Altres biblioteques conventuals es beneficiaren també de la generositat de Pau del Rosso: tota la seva biblioteca personal va anar a parar als jesuïtes de Barcelona, a més d'un altre llegat de 25 lliures anuals per a l'adquisició de llibres; un tercer convent, el de Sant Francesc de Paula, va rebre una renda anual de 15 lliures pel mateix concepte.

El convent de Sant Josep de Lleida va ser agraciat amb la donació de la biblioteca del canonge Josep Xavier Marí, efectuada en el seu testament de 10 de maig de 1786. L'eclesiàstic disposà, en les seves darreres voluntats, la celebració, per part dels carmelites descalços, de 700 misses resades, i d'un aniversari perpetu en sufragi dels seus familiars: «aplicándolo todo por las almas del padre, madre, madastra, abuelos, abuelas, hermanos y hermanas del donador, y también por todas las almas del purgatorio».³³

Marí estipulava detalladament l'horari i els dies d'apertura de la biblioteca en les diferents èpoques de l'any, el període de vacances del bibliotecari, i reiterava la prohibició d'extreure cap llibre del recinte:

Ítem, con la obligación de tener el mencionado colegio pública la referida biblioteca, por lo tocante a los libros, con la presente donación donados y no más, y deberá franquearlos y subministrarlos por medio de alguno de sus religiosos nombrado por el superior, a toda especie de gentes, así eclesiásticos como seglares y religiosos, tanto domésticos como de fuera de casa, con tal que acudan y los pidan en los días y horas que más abajo se señalarán, es a saber: de Pasqua de Resurrección hasta san Gerónimo, desde las ocho de la mañana hasta los tres cuartos para las once del medio día; y por la tarde de las quatro hasta los tres cuartos para las siete. Y desde San Gerónimo hasta la Pasqua de Resurrección desde las ocho y media por la mañana hasta los tres cuartos de once del medio día, y por la tarde desde las dos hasta las quatro y media, a excepción de todos los domingos y jueves del año, días de Semana Santa y fiestas de toda cruz, pues es la voluntad del donador haia vacaciones y no haia obligación de subministrar los libros en semejantes días, menos que el Padre rector o superior del convento, por algún motivo racional, o causa justa lo mandase. Previniendo, de otra parte, con el maior encarecimiento, que en ningún tiempo sea permitido al bibliothecario o a quien acude a la biblioteca ni a otro alguno, sacar de la librería libro alguno de los comprendidos en esta donación, ni permitir que otros, en manera alguna, los saquen, ya sean domésticos, ya forasteros, de suerte que todos solo podrán estudiarlos si quieren en la misma pieza de la librería, y no en otra parte, pues de otra suerte es imposible poderse conservar los libros por mucho tiempo.³⁴

33 Arxiu de la Paeria de Lleida, *Esriptures...*, 1781-1786, f. 441-459.

34 *Ibidem*.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Llibre pertanyent al llegat de la biblioteca del canonge Marí al convent de Sant Josep de Lleida (Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona)

Marí també va dotar la biblioteca amb un capital de quatre-centes lliures, una part de les quals ja estaven invertides en la compra d'uns bularis i d'una recent col·lecció dels concilis que s'estaven publicant a València, i deixava a l'arbitri del rector del col·legi carmelità l'elecció de les obres que es poguessin comprar amb l'efectiu restant:

Ítem, respecto que el donador tenía entregadas al Padre rector y colegio esplicado quatrocientas libras barcelonesas para invertirlas en libros a utilidad y aumento de otra biblioteca y que en efecto se han empleado ya ducientas cinquenta y tres libras, diez y seis sueldos y tres dineros para la compra de los treinta y dos tomos del Bullario grande, y de los tres tomos de la colección novíssima de los concilios del Señor Felipe Loubé, y añadidos por el ilustrísimo Mansi y de su edición novíssima, es su voluntad que las ciento quarenta y seis libras, tres sueldos y nueve dineros restantes, se empleen en comprar los tomos que faltan para completar la sobre dicha obra de dichos concilios, que se imprimen en Venecia, y en los demás libros que el Padre rector y los padres lectores de prima y vísperas, y presidente de conferencias jusguen a propósito y convenientes a la dicha biblioteca, encargando al Padre provincial que es y fuere en adelante, que en sus visitas vigile en la observancia de este capítulo, y demás que contiene la presente donación...

La resta dels convents de l'Orde a Catalunya reberen igualment diverses donacions de llibres, tot i que generalment molt més modestes que les anteriors. El convent de Sant Josep de Mataró rebé,

L'any 1744, la donació testamentària de la biblioteca del prevere Joan Pla.³⁵ El llegat estava compost per 107 títols, i l'inventari del contingut de la biblioteca cedida es troba desglossat per formats (foli, quart i vuitè) i per temàtiques (matèries predicables, morals, llibres espirituals i de gramàtica), entre els que, assenyaladament, hi figuren les obres de Santa Teresa i les de Sant Joan de la Creu. Anys a venir s'afegirien a aquesta donació la quincena de títols que tenia encara a ús Felip Pla, el germà del difunt, prevere també de Mataró (Apèndix 1).

El convent de Sant Joan Baptista de Reus va ser col·legi de l'Orde, a més de la seu oficial dels Capítols Provincials dels carmelites descalços de Catalunya des de 1686, per la qual cosa és de suposar que la seva biblioteca estaria ben proveïda. A principis del segle XVIII rebé, a més, de mossén Francesc Borràs, rector de l'església parroquial de Sant Pere de Reus, la donació de 157 toms de la seva biblioteca personal (Apèndix 2).

El convent de Sant Llorenç de Tarragona, a banda de la dàdiva llibreria inicial que rebé en la seva fundació, va enriquir-se, el 2 de maig de 1707, en plena guerra de Successió, amb la donació dels llibres de Joan Figueres, rector de Riudoms, potser temerós que les circumstàncies bèl·liques poguessin comportar la destrucció o el saqueig de la seva biblioteca personal. Lamentablement no es conserva cap constància de la quantitat ni del títol dels llibres cedits.³⁶

El convent del Miracle de Tortosa es beneficià, a finals del segle XVII, del llegat d'un lletrat, Josep Verdía, doctor en drets. Verdía, ciutadà de Tortosa, declarà en el seu testament la seva voluntat de ser enterrat en l'església dels carmelites descalços, en la tomba familiar, amortallat amb l'hàbit carmelità. En un primer testament, de 1674, havia deixat una quantitat en efectiu per a què fos aplicada a la biblioteca conventual. En el segon i definitiu testament, de 1680, llegava els seus llibres de dret civil y canònic, a més d'un *Calepino* (un diccionari multilíngüe molt conegut a l'època), als carmelites, per a què es recordessin de pregar per l'ànima del doctor Jaume Sentís, el qual li havia donat prèviament els llibres:³⁷

Y per a la llibreria té dit convent, los textos civils y canònichs que yo tinch en la meua llibreria, que són nou tomos, y més un Calapino que també tinch en dita llibreria, pregant-los sien servits lo acordar-se de pregar per la ànima del Dr. Jaume Sentís, qº, prior mayor y canonge de la Seu de la present ciutat, lo qual me donà dits llibres.

Igualment, feia donació dels llibres de la seva pròpia biblioteca, a canvi de l'obligació de la comunitat de realitzar un aniversari anual cantat en la festivitat de Santa Anna, per aplicar-lo en sufragi de la seva ànima i la dels seus familiars:³⁸

35 Arxiu de la Corona d'Aragó, ORM, Lligalls d'Hisenda, 496, Mataró, 8.4.1744.

36 AHT, notari Pere Gay, *Manualis decimus nonus*, 1707, f. 246v-249r.

37 AHT, notari Josep Colomer, Testaments de 1665-1688, sign. 389, s. f., n. 3, n.2. ACDCB, A- VI-9 f.18-32.

38 *Ibidem*.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Ítem així mateix dexo y llego als dits prior y frares de Nra. Sra. del Miracle, y per a la llibreria del dit convent, tots los restants llibres que yo tinc propis en dita ma llibreria, lo qual llegat fas als dits prior y frares ab obligació que tots los anys perpètuament hajen de celebrar per la mia ànima, de mos pares, muller y de altres persones a les quals tinch obligació de justícia o caritat en lo endemà o en lo primer dia no impedit después de la festa de la gloriosa Sta. Anna un aniversari chantat ab diaca y subdiaca, ab tintervenció de tots los religiosos que 's trobaran en dit convent conventuals y residents.

Les donacions bibliogràfiques podien arribar a constituir, en ocasions, un seriós problema per als teòric beneficiaris, donades les meticuloses i exigents condicions del llegat. Baltasar Antonio Gandullo Sarria, rector de Vilanova de Cubelles, redactà testament el 7 de juny de 1778, en el qual deixava la seva biblioteca en herència al seu successor en la parròquia (Gou 2002):

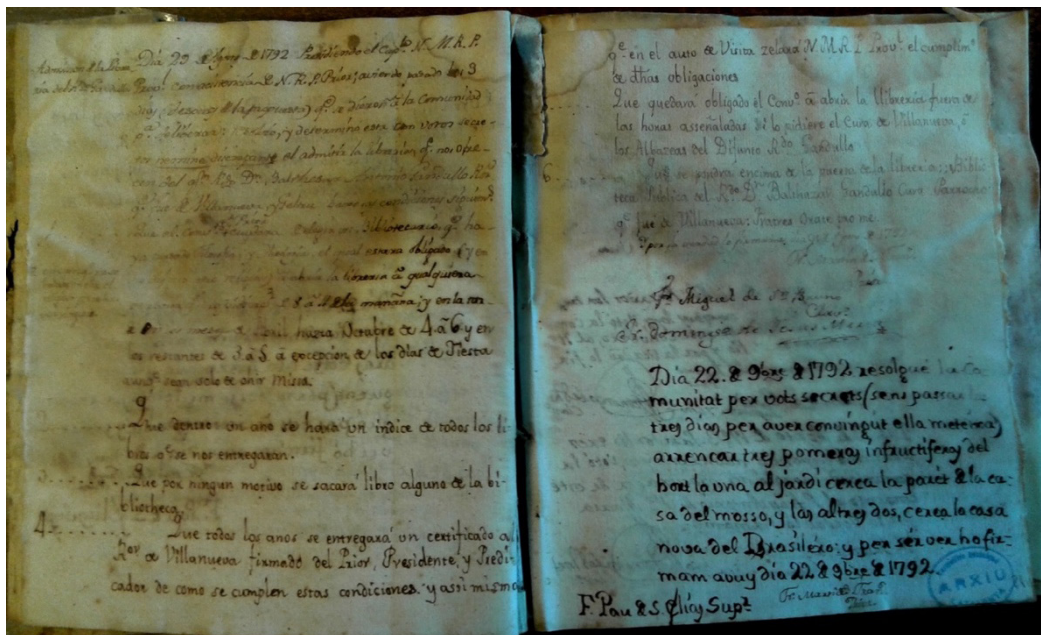
para mayor gloria y honra de Dios, para beneficio espiritual y aun temporal de toda la feligresía, sus vecinos y para otras partes, para que sus propios pastores y demás operarios eclesiásticos mas cómodamente puedan instruir a unos y a otros en las verdades católicas y finalmente para el total o parcial destierro de sus ignorancias.

Gandullo establí unes minucioses clàusules de manteniment de la biblioteca. Deixava encarregada la futura redacció d'un índex d'autors i un altre de matèries; així com un abecedari de matèries en castellà i en llatí. La biblioteca havia d'expurgar-se d'acord amb l'índex de la Inquisició, censurar les obres i, un cop corregides, verificar-les. Ordenava que els llibres es netegessin, se'ls hi tregués la pols i es repassessin cada any, a finals d'estiu i principi d'agost. El recinte de la biblioteca s'havia de regar, escombrar i de treure la pols setmanalment. El salari del bibliotecari seria de 60 lliures anuals, en dos pagaments. La responsabilitat última del llibres requeia també en el bibliotecari: si s'extraviava alguna obra se li descomptaria del sou o bé se li faria pagar el triple del seu valor. L'horari de servei havia de ser de dues hores pel matí i de dues hores per la tarda, tots els dies laborables; estava prohibit tenir dos llibres a la vegada i mantenir cap conversa a la biblioteca. A les tres amonestacions el lector seria expulsat *sine die*. En cas que no s'acceptés la donació amb les clàusules establertes, s'estipulava que la biblioteca fos venuda en pública subhasta a Barcelona.

El successor de Gandullo en la parròquia no va acceptar aquesta enverinada hipoteca, que implicava unes despeses i unes obligacions que no cobria ni de lluny el llegat econòmic aparellat. Vista la situació, els marmesors testamentaris feren pública oferta de la biblioteca a qui pogués fer-se'n càrrec. L'any 1793, finalment, i transcorreguts alguns anys ja de la mort de Gandullo, el prior dels carmelites descalços de Vilanova, també marmesor testamentari, decidí acceptar la biblioteca i fer-se càrrec del seu manteniment. L'encarregat de la biblioteca seria un religiós amb estudis de Filosofia i Teologia, i l'horari d'apertura seria de 8 a 11 del matí, i de 4 a 6 de la tarda d'abril a octubre, i de 3 a 5 en la resta de l'any. També existia el compromís d'obrir la biblioteca fora d'aquest horari a petició del rector local o dels marmessors. S'acordà que al damunt de la porta de la biblioteca es col·loqués un rètol amb la inscripció: «Biblioteca Pública del Rvdo. D. Baltasar Gandullo, cura párroco que fue

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

de Villanueva. Frates orare pro me». A fi de complir amb les condicions establertes pel testador, el prior realitzaria un informe anual al rector de Vilanova, i es comprometia a la realització, en el termini de sis mesos, d'un índex amb els llibres entregats, i a no permetre que sortís cap llibre de la biblioteca. Segons l'inventari efectuat pels religiosos, la biblioteca conventual estava formada por 1864 títols, en 2507 volums.

Admissió de la llibreria del Rnd. Gandullo per part de la comunitat de religiosos del convent dels Dolors de Vilanova (1792). Arxiu del Carmelites Descalços de Catalunya i Balears (ACDCB), Llibre d'actes de la comunitat (1795-1832). Vol. A-IV-2.

Actualment el registre d'antics posseïdors del CRAI de la Biblioteca de Reserva comptabilitza 212 ex-libris manuscrits pertanyents a Baltasar Antoni Gandullo Sarria.³⁹

Les dades reunides fins ara permeten realitzar un quadre merament aproximatiu del volum de les diferents biblioteques dels convents dels frares carmelites descalços de Catalunya entre els segles XVII al XIX.

³⁹ <http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=getent&pa=10&k1=11167> [Consulta: 1-06-2016].

Biblioteques i llibres dels convents de religiosos carmelites descalços de Catalunya

CONVENT	LLIBRES (nº títols o volums)	
Barcelona	2000 (abans de 1665) / 7577 (després de 1665) / 8106 (segle XVIII) / 10.624 (1835)	
Mataró	107 + 131 títols	
Lleida	421 títols (1495 llibres)	
Tortosa	350 volums (1835 llibres)	
Girona	Sense dades	
Tarragona	307 títols	
Reus	130 títols	
Cardó	Sense dades	
Selva del Camp	Sense dades	
Vic	c. 1000 volums	
Balaguer	Sense dades	
Vilanova	1864 títols	
Gràcia	> 347 (antics posseïdors de la BUB)	
Perpinyà (fins 1659)	Sense dades	

Elaboració pròpia a partir de diferents fonts

5. La biblioteca del convent de Sant Josep de Barcelona i els erudits

Els estudiosos i erudits que visitaren la biblioteca del convent de Sant Josep de Barcelona ens han deixat l'eloqüent relat de les seves impressions sobre la mateixa, i el seu testimoni ens permet calibrar l'autèntica importància que va tenir als ulls dels seus contemporanis.

L'any 1712, en plena guerra de Successió a la corona d'Espanya, el teatí portuguès P. Sousa va recalar a Barcelona, procedent de Gènova; abans de d'embarcar-se novament rumb a Lisboa. Durant la seva estança a la ciutat va visitar les personalitats més cultes de la ciutat, com l'intel·lectual i bibliòfil Pau Ignasi de Dalmases, el mercedari i arxiver Manuel Marià de Ribera, el gabinet científic de la família Salvador o la comtessa de Cervelló, Francesca Maria Mercader i Palafox. Sousa va tenir ocasió d'admirar les col·leccions bibliogràfiques d'aquests particulars i la biblioteca dels carmelites descalços. El religiós va quedar impressionat, tant per l'abundància i qualitat de les obres que allotjava aquesta llibreria conventual, com per la seva sistematització, que permetia localitzar fàcilment els llibres a partir de les signatures del catàleg, amb cotes amb lletres i números romans i àrabs,

foi ao Mosteiro de S. José de Carmelitas Descalços, que está na Rambla, e vio a sua Livraria, que era a melhor que havia em Barcelona, tanto pela copia dos livros, como pela qualidade delles, en ella observou huma particularidades muito conveniente para a sua conservação;

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

e he, que os libros nas costas não tinham títulos, mas sómente letras do alfabeto, e numero Romanos, ous Arabigos, de sorte que para se tirar hum libro he preciso recorrer ao catalogo, que está na mão do Bibliothecario, e só este pó de tirar o libro (Bem 1792: 448-449).

Catorze anys després (1726), l'erudit Pere Serra Postius, descrivia la rica biblioteca del convent de Sant Josep en els següents termes:

Doctor Joseph Gerónimo Besora, canónigo de la Santa Iglesia de Lérida, varón docto, y con tan grande genio de epilogar libros de todas las ciencias, artes, facultades y demás géneros, que llegó a formar una librería que ningún catalán hasta oy ha llegado a igualarle, ni en número ni en calidad. Y a imitación del chronista Zurita, en Aragón, dexó la suya [al monasterio de Aula Dei] Besora al convento de carmelitas descalços de Barcelona, cuyos religiosos le fabricaron una pieza, muy a su proporción, y en ella gozamos los aficionados a los libros, de las racionales delicias que aquel varón sabio nos epilogó. El qual parecer no trabajaba tanto en adquirir libros de España, quizá por considerar era cosa fácil siempre encontrarlos, quanto en hazer venir de todas partes de estrangeros; principalmente de Italia, Francia, Olanda y Alemania, por cuya razón puedo con toda verdad dezir, que por Besora tenemos en Barcelona muchos libros que no se hallan en otra parte de Cataluña. Pues, que diremos del tesoro de manuscritos? Joyas de inestimable valor. A no averlo yo varias vezes visto, no sé si lo creería. Son muchos los de afoleo, y algunos de cuerpo grande, y aunque la letra de muchos aún está comprehensible, por la mucha antigüedad, no todos los sabemos leer. Los más están escritos sobre pergamino, y de tan buena letra, que paragona con la de estampa. Muchos son iluminados, pintados, doradas sus letras y follages, y aunque los más son en idioma catalán, y en latín, ay también del castellano...(Serra Postius 1726: 328 i ss.)

A finals del segle XVIII, en les respostes del corregiment de Barcelona del qüestionari del funcionari reial Francisco de Zamora (1789), en l'apartat relatiu a les biblioteques existents en el districte, es declarava:

Aunque se franquean fácilmente a cualquiera las librerías referidas, sólo son públicas las del convento de Dominicos, la del Seminario Tridentino, la de San Francisco y la de los Descalzos. En cuanto a lo material de las piezas y sus adornos, las mejores son la de los Dominicos, la del Tridentino, la de los Descalzos, la de San Agustín y la de San Francisco. En cuanto a los libros, la de los Dominicos; y en cuanto a los manuscritos, la de los Descalzos (Zamora 1793: 479).

El sacerdot i historiador Joaquín Lorenzo Villanueva en el seu *Viaje literario a las iglesias de España*, dedicà ni més ni menys que 54 pàgines de la seva obra a «la descripció y noticia de algunos manuscritos de esta biblioteca» (Villanueva 1851).

6. Les biblioteques conventuals en l'atzarós segle XIX

En primer terç del segle XIX les comunitats monàstiques experimentaren la duresa de tres exclaustracions, derivades de la guerra de la Independència, el Trienni Liberal i la Desamortització de Mendizábal, i que van tenir negatives repercussions en les biblioteques conventuals.

La invasió francesa i la guerra de 1808-1812 ocasionaren seriosos danys a tots els convents. Finalitzat el conflicte bèl·lic tots els priors i prioeres dels convents de carmelites descalços realitzaren una relació per als seus superiors de l'esdevingut a cada comunitat durant la francesada, inclosos els danys patrimonials. Pràcticament l'únic testimoni que ha restat de la biblioteca del convent de Santa Teresa de Balaguer és el certificat de la seva destrucció com a conseqüència de l'atac al convent per part de les tropes napoleòniques, segons es desprén de l'informe del prior del convent, fra Joan de Santa Cecília:

Pero lo más sencible es aver perdido, no sólo los libros de la librería, sino el libro Mayor, los de Cuentas, los de Entradas y Salidas, libretas de Notas, libros de Fundaciones de Misas, actos, papeles de la Curia, en fin, para decirlo de una vez, todos los documentos e instrucciones que davan luz a los priores y a la comunidad para gobernarse y mantener sus derechos, como también para defenderse y poder cumplir las obligaciones que de justicia tiene el convento.⁴⁰

De fet, si es va conservar algun llibre, devia desaparèixer poc després, ja que l'any 1821 el convent es trobava gairebé derruït del tot.

A Barcelona, però, la importància del patrimoni cultural del convent motivà que es dictessin mesures de protecció del mateix, i per ordre de les autoritats intruses franceses es va procedir a prendre inventari i segellar l'arxiu, la biblioteca i la Fàbrica de Lletra d'impremta.

L'intent de desamortització dels béns de regulars que es va dur a terme durant el Trienni Liberal motivà que s'aixequés acta del patrimoni conventual. La documentació que es conserva d'aquest procés permet conèixer la composició i el volum d'algunes de les biblioteques de l'Orde. El mes de juny de 1821 es formalitzà l'inventari dels béns del convent de Sant Josep i Sant Jeroni de Vic. En l'inventari quart (per darrera de 1er. Títols de propietats, 2on. Béns mobles i 3er Béns immobles) es fa relació dels quadres, llibres i efectes de la biblioteca, que aproximadament contenia un miler de llibres, molts títols dels quals es detallen, ja que es va descriure pormenoritzadament cada un dels angles de la biblioteca, i prestatge per prestatge (Apèndix 3).⁴¹ El catàleg actual de la Biblioteca Episcopal de Vic⁴² inclou més d'una trentena de llibres que contenen una anotació sobre la seva

40 Archivo Silveriano, Burgos, ms. 57/4. *Relación de los sucesos ocurridos en la comunidad y ciudad de Balaguer durante la ocupación francesa*, 16.5.1817. Còpia fotogràfica a l'ACDCB.

41 ACA, ORM, lligalls d'Hisenda, 82.

42 <http://www.abev.net/>

pertinença al convent de dels carmelites descalços de la localitat, una recerca més sistemàtica podria revelar el volum de llibres que van passar d'una a biblioteca a una altra.

El convent dels Dolors de Vilanova va ser abolit per les lleis desamortitzadores del trienni liberal, per decret de 16 de maig de 1821. A causa de l'escàs nombre de religiosos que l'habitaven, la comunitat va ser destinada a sumar-se als seus correligionaris del convent de Mataró. L'edifici conventual va ser abandonat pels frares, i la biblioteca començà a escampar-se. Algunes de les obres foren recollides per la família Papiol, molt propera al convent, i posteriorment passaren a formar part de la Biblioteca del Museu Romàntic de Can Papiol, a Vilanova (Gou 2002). Algunes de les obres de l'antic convent vilanoví dels Dolors poden localitzar-se consultant el catàleg en línia de la biblioteca-museu Víctor Balaguer.⁴³ Entre les obres que hem pogut identificar com a procedents dels descalços, una d'elles pertanyia a la cel·la prioral; una altra provenia del desert carmelità de Bolarque (a la comarca de l'Alcàrria), i una altra estava a nom del Dr. Sentís, que va ser un dels propietaris de llibres que van anar a parar al convent de Tortosa mercè a la donació de Josep Verdia.

L'Exclaustració de regulars de 1835 i la posterior Desamortització de Mendizábal tindrien resultats ja irreversibles per a les biblioteques conventuals. Barcelona i Reus foren les localitats catalanes més afectades per la revolta anticlerical de juliol de 1835.

La revolta a Reus fou extremadament violenta, i part de la comunitat de frares carmelites descalços va ser assassinada. La nit del 23 de juliol de 1835 va produir-se un incendi en el convent de Sant Joan Baptista de Reus, especialment intens en les dependències que allotjaven la biblioteca i la sala de conferències, foc que va ser apagat per les autoritats, davant el temor que s'extengués a les cases veïnes i a la resta de la ciutat. No tots els llibres foren consumits pel foc, molts d'ells foren recollits pels futurs creadors, el 1841, d'una societat «de recreo e instrucción», on es reuniren les despulles de la biblioteca carmelitana i la del convent dels franciscans: «Los llibres no se cremaren tots: foren recullidas bastantas obras per joves reusenchs que en 1841 formaren una Societat de recreo e instrucció, y en ella establiren una nombrosa llibreria a base dels volums salvats a Sant Francesch y Sant Joan...» (Toda 1930: 133-136).

Altres llibres, senzillament, van anar a parar a mans de particulars i de col·leccionistes, com el mateix Eduard Toda, que en el seu llibre sobre els antics convents de Reus reproduïx la portada d'una edició de les *Cartas de Santa Teresa de Jesús*: «Segurament se'n cremaren molts, però'n quedaren alguns, reconeguts per l'ex-libris manuscrit que'ls havia posat lo bibliotecari: podem reproduhir aquí la portada d'una obra de Sant Joan de la nostra possessió» (Toda 1930: 146).⁴⁴

Els fons de les riques biblioteques conventuals de la ciutat (Santa Caterina, de dominics; Sant

43 <http://www.victorbalaguer.cat/ca/catalegcatala>.

44 L'obra en qüestió es una edició de las *Cartas de Santa Teresa de Jesús, madre y fundadora de la reforma de la Orden de Nuestra Señora del Carmen de la primitiva observancia, con notas del P. Fr. Pedro de la Anunciación, lector de Theología de los carmelitas descalços de Pamplona*, Madrid, 1752.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Felip Neri, d'oratorians o felipons; la Biblioteca Mariana, de franciscans, o les dels caputxins, trinitaris calçats, mercedaris...) s'aplegaren en el que esdevindria l'actual Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona,⁴⁵ on també es troba la rica biblioteca de l'antic convent de Sant Josep a la que ja hem fet esment sobradament, així com llibres d'altres convents de carmelites descalços. Ben altrament, l'inventari de la biblioteca del convent de Sant Josep de Mataró, el 1835, no podia descriure una peça més senzilla:⁴⁶ «En la librería. Una mesita, dos sillas, un farol, un banquito, tres candeleros, un armario con sus puertas y quince cajones, y en alguno de ellos varios papeles y libros, una estantería con muchas obras y varios otros libros, todo muy viejo.»

A principis del segle XX, el canonge Barraquer i Roviralta es referia a l'extinta biblioteca conventual de Mataró, donant alguna referència de la seva destinació final a l'arxiu diocesà: «De la biblioteca de este convento quedan en el archivo episcopal de Barcelona treinta volúmenes; los cuales si llevan la nota de su antigua pertenencia, callan, como es natural, el camino o conducto por el cual vinieron a parar al tal archivo; sirviendo empero de testigos de la existencia de la dicha biblioteca» (Barraquer 1906: 474).

L'inventari de Desamortització de la biblioteca del convent del Miracle de Tortosa recull simplement que aquesta consistia en:⁴⁷ «Un estante de libros con cuatro divisiones que contienen trescientos cincuenta volúmenes de varios tamaños, de obras truncadas, todos viejos y la mayor parte inútiles.»

El canonge O'Callaghan, de la catedral de Tortosa, informava que la major part dels llibres de les biblioteques conventuals de Tortosa passaren a formar part de la biblioteca del Seminari Conciliar de la ciutat.

Les notícies relatives als darrers dies d'alguna de les antigues biblioteques resulten a vegades contradictòries, mentre alguns testimonis donen fe de la seva total destrucció, altres mantenen que una part dels fons van poder recuperar-se. La millor descripció de la biblioteca del Desert de Sant Hilarió del Cardó la proporciona l'obra del canonge Barraquer i Roviralta: «La biblioteca conservaba toda su estantería de madera, con los cartelones en que se expresaban las diversas secciones de obras, y debió ser abundante por la capaz estancia que la contenía; su caudal de libros nos aseguraron que se salvó en gran parte yendo a parar a la de nuestro Seminario Conciliar [de Tortosa], donde se guarda» (Barraquer 1906: 491). De fet les informacions al respecte del destí final dels llibres del convent són contradictòries. Un sacerdot ancià relatava a Gaietà de Barraquer, l'any 1899: «Tenían, sí, una magnífica librería con obras muy notables, la cual se perdió casi del todo, pues como la salida de los religiosos fue algo precipitada, se quedó allí, y una partida de cuerpos francos que fue a dicho convento se llevó los libros que quiso, vendiéndolos a cualquier precio para las tiendas de comestibles» (Barraquer 1906: 491).

45 Darrerament s'han publicat diversos treballs sobre les biblioteques conventuals barcelonines: Rodríguez Parada (2009); Ruiz Fargas (2013) i Garcia i Mir (2006).

46 ACA, ORM, Lligalls petits d'Hisenda, 270.

47 ACA, ORM, Lligalls grans d'Hisenda, 461, *Inventario del convento de Tortosa*, 19.10.1835. ACDCB, Tortosa, A-VI-9, f.114-115.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Per contra, D. P. Company i Fages, havia escrit, el 1879: «No puedo dar noticias históricas del edificio [del Cardó], porque no existe ningún documento, pues la biblioteca y archivo fueron quemados» (Barraquer 1906: 491).

Declaració a la que cal afegir la de l'excursionista Joaquim de Gispert l'any 1889: «Expulsados los frailes, sus pertenencias [del Cardó], pasaron a ser propiedad del más atrevido, y los libros de su biblioteca junto con los documentos de su archivo sirvieron para alimentar una ignominiosa hoguera en la plaza pública de Benifallet, de cuyo término formava parte» (Barraquer 1906: 491).

Caldrà realitzar futures recerques en la Biblioteca del Seminari de Tortosa per tal de comprovar què es conserva encara de l'antiga llibreria del Cardó.

La història de la llibreria del convent de Sant Josep de Lleida és certament atzarosa. La biblioteca, incautada ran la Desamortització, va romandre una colla d'anys en dependències de l'Estat. Després de la guerra civil, a principis dels anys quaranta, estava en caixes a les golfes de l'edifici de la Diputació provincial de Lleida, d'on la va reclamar Fr. Jaume de la Verge de la Misericòrdia, aleshores conventual de Lleida. Per encabir la biblioteca es va construir expressament un local damunt de l'avant-crypta del santuari de Santa Teresina. Quan els estudis de teologia de l'Orde es van traslladar a Tarragona, cap els anys seixanta, la biblioteca viatjà també allà. Després del trasllat dels estudis dels religiosos a Badalona la biblioteca acompanyà els estudiants. I, finalment, quan el col·legi provincial de l'Orde retornà a Lleida, va passar d'aquesta ciutat a la Biblioteca Pública episcopal del Seminari de Barcelona, en forma de dipòsit, cap a mitjans anys setanta. Actualment podem conèixer la seva composició a partir de l'inventari que es va fer d'aquest fons, i també a través del catàleg en línia de la biblioteca podem localitzar, gràcies al seu l'ex-libris, moltes de les obres de l'important llegat del canonge Marí.

7. A manera de conclusió

Aquest treball ha mirat de traçar un fresc general que contemplés la diversitat de les biblioteques del Carmel descalç català, al llarg dels seus quatre -cents anys d'història, relacionat amb la diversa funció dels convents que les allotjaven, des de les primeres instruccions de Teresa de Jesús fins als avançats sistemes de cura i catalogació dels llibres, així com els diversos mecanismes d'enriquiment dels fons bibliogràfics, especialment a partir dels llegats de benefactors. Malgrat el seguit d'episodis bèl·lics i turbulències polítiques que patiren els diferents convents, hem provat de resseguir la petja dels llibres, i d'estimar el seu volum inicial, conèixer el que en resta, i esbrinar-ne la possible localització en cas que s'hagin conservat. Una nova fase de recerca hauria de contemplar una anàlisi de la composició de les biblioteques de les religioses, fins ara escassament estudiades. En tot cas, resta palesa la importància que l'orde del Carmel teresià va concedir des del primer moment a les seves biblioteques, i la seva fonamental funció edificant i educativa, tant des d'un punt de vista espiritual com intel·lectual.

Bibliografia

- Álvarez, Tomás (2006) *Cultura de mujer en el siglo XVI*, Burgos: Ed. Monte Carmelo.
- Aranda Doncel, Juan (2000) *Cultura y órdenes religiosas en Andalucía durante la edad moderna: la biblioteca de los carmelitas descalços de Montoro*, Montoro: Ayuntamiento de Montoro.
- Arnall Juan, Mª Josefa (1977) «La biblioteca del convento de San José de Barcelona», *Monte Carmelo*, 85, 72-108.
- . (1986) «Aportación de los carmelitas descalzos a la cultura catalana», *Monte Carmelo* (Burgos) 94, 55-108; 229-271.
- Astals, Isabel & Ruiz, Marina & Verger Arce, Neus (2010) «La base de datos Antics posseïdors de la Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona». BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació, juny, núm. 24. <<http://bid.ub.edu/24/astals2.htm>> [Consulta: 1-06-2016].
- Baiges, Ignasi & Varela, Elisa (2004) «Maria Josepa Arnall i Juan, in memoriam», *Lligall* 22, 11-21. <http://www.arxivers.com/index.php/documents/publicacions/revista-lligall-1/lligall-22-1/146-01-maria-josepa-arnall-i-juan-in-memoriam-1/file> > [Consulta: 1-06-2016].
- Barraquer i Roviralta, Cayetano (1906) *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, tomo II, Barcelona: Imprenta F. J. Altés y Alabart.
- Beltran Larroya, Gabriel (1965) «Catálogo de la Biblioteca de los Padres Carmelitas Descalzos de Barcelona. Autores y obras carmelitanas (1592-1835)», *Monte Carmelo*, 73, 109-128.
- . (1986) *Fuentes históricas de la provincia O.C.D. de San José (Catalunya y Baleares)*. MHCT 8, Roma: Teresianum.
- Bem, Thomaz Caetano de (1792) *Memorias históricas chronologicas da sagrada religiao dos clérigos regulares em Portugal, e suas conquistas na India oriental*. Tomo I. Lisboa: Regia Officina typografica.
- Bofarull, Jaume (1921-1922) (1923-1924) «De les velles biblioteques de Tarragona. Catàleg dels llibres de la Biblioteca del convent dels pares carmelites», *Boletín Arqueológico*, època III, I, 21-23, 41-42, 54-56, 120-122, 130-134, 164-165, 197-198, 241-242; II 11 seg.
- Burón Castro, Taurino (1995) «Los inventarios de desamortización: recurso para el seguimiento del patrimonio documental», *Boletín de la ANABAD*, XLV, 25-50.
- Caballero García, A. (1995), «El archivo y la biblioteca del Convento carmelita de San Pedro de Pastrana. Una fuente para el estudio de bibliotecas y archivos eclesiásticos: Los inventarios de desamortización», *Actas del Simposium: Monjes y monasterios españoles*, n° III, 465-492.
- Capdevila, Sanç (1923) *El convent de Sant Llorenç de Tarragona*, Tarragona: Torres Virgili.
- Domínguez Bardona, Jesús (1954) «Manuscritos de la Biblioteca Pública de Tarragona», *Instituto de Estudios Tarraconenses Ramon Berenguer IV*, 6, 5-30. http://bibliotecatarragona.gencat.cat/ca/bpt_recursos_de_la_consulta/bpt_fons/bpt_fons_patrimonial/bpt_fons_patrimoniales/index.html.
- Espino López, Antonio (2003) «Libros, lecturas y lectores en la Barcelona de la primera mitad del XVII», *Estudis: revista de historia moderna*, 29, 205-229.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

- Felipe de la Virgen del Carmen (1961) *La soledad fecunda. Santos desiertos de carmelites descalços*. Editorial de Espiritualidad, Madrid.
- Florencio del Niño Jesús (1962), *Los Complutenses. Su vida y su obra*, Madrid: Editorial de Espiritualidad.
- Fort i Cogul, Eufemià (1959) *El convent de Sant Rafael, de Carmelites Descalços, de la Selva del Camp*, La Selva del Camp: Edicions Analecta Selvatana.
- Froeschlé-Chopard, Marie-Hélène & Sinicropi, Gilles (2000) «Lire pour croire. Étude de quelques bibliothèques de Carmes déchaux», a Bernard DOMPNIER; Marie-Hélène Froeschlé-Chopard (dir.), *Les religieux et leurs livres à l'époque moderne. Actes du colloque de Marseille*, EHESS, 2 et 3 avril 1997, [Clermont-Ferrand]: Presses Universitaires Blaise-Pascal, 109-132.
- Constituciones de las carmelitas descalças 1562-1607*. Roma: MHCT, 16, 1995.
- Gabriel de la Cruz (1961) «Catálogo de la Biblioteca de los PP. Carmelitas Descalzos de Barcelona», *Monte Carmelo*, 69, 308-311.
- González, Sara (2011) «Catálogo de las bibliotecas escolásticas barcelonesas en los siglos XIII y XI», *Atalaya, Revue d'études médiévales romans* 12 <http://atalaya.revues.org/861> > [Consulta: 1-06-2016].
- Gou i Vernet, Assumpta (2002) «Un problema precoç: una biblioteca pública a Vilanova al segle XVIII», *Del Penedès* 2, 29-37.
<http://www.raco.cat/index.php/DelPenedes/article/view/86247/128434> [Consulta: 1-06-2015].
- Gras Casanovas, M. Mercè, *Diccionari biogràfic d'autors carmelites descalços de la província de Sant Josep* http://mccem.iec.cat/entrada.asp?epigraf_m=8 > [Consulta: 1-06-2015].
- Juan de San José, *Historia de la Provincia de San José de los Carmelitas Descalços en el Principado de Cataluña...* Tomo primero. Ms. 990, Biblioteca de la Universitat de Barcelona.
- Gudayol, Anna (2007) «El salvament de les biblioteques catalanes durant la guerra civil: les «notes» de Jordi Rubió», *Estudis Romànics*, XXIX, 213-234.
- Güell, Manel (2006) «El jurista Jeroni Guerau i la seva família», *Missiva*, any IV, 1, febrer 2006, 3-7.
<http://www.scgenealogia.org/pdf/Missiva.com1.pdf>
- Lladonosa Pujol, José (1953) *El Carmelo en Lérida. Monografía histórica*, Lleida: Santuario de Santa Teresita del Niño Jesús.
- Madurell i Marimon, Josep M^a (1974) «Josep Jeroni Besora (Notes biogràfiques)», *Analecta Sacra Tarraconensia*, XLVII, 245-286.
- Morel-Fatio, Alfred (1908) «Les lectures de Sainte Thérèse», *Bulletin Hispanique*, 10, 17-67.
- Morera i Llauredó, Emili (1894) *Tarragona antigua y moderna*, Tarragona: F. Arís e hijo.
- Narváez, Carme (2003) *La arquitectura de la congregación de los carmelitas descalços (siglos XVI-XVIII)*, Burgos: Monte Carmelo.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

- . (2004) *El tracista fra Josep de la Concepció (1626-1690)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- O'Callaghan, Ramón (1896) *Episcopologio de la Santa Iglesia de Tortosa*, Tortosa: Imp. Católica de Gabriel Llasat.
- Puig, Isidre & Company, Ximo (2009) *Els carmelites descalços a Lleida. El convent de Sant Josep*, Lleida: Museu de Lleida, 92-93, 132.
- Serra Postius, Pere (1726) *Prodigios y finezas de los santos ángeles, hechas en el principado de Cataluña*. Barcelona: Jaume Surià.
- Silverio de Santa Teresa (1937) *Historia del Carmen Descalzo en España, Portugal y América*, vol. VII (1588-1600), Burgos: El Monte Carmelo, 590-625.
- Toda y Güell, Eduard (1930) *Los convents de Reus y sa destrucció en 1835*. Reus: Revista del Centre de Lectura.
- Torres Amat, Félix (1836) *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes...*, Barcelona: Imprenta de J. Verdager, 107-108.
- Villanueva Estengo, Francisco Jaime (1851) *Viaje literario a las iglesias de España... Tomo XVIII. Viaje a Barcelona...*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia.
- Zamora, Francisco de (1973) *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Barcelona: Curial.

APÈNDIXS

APÈNDIX 1

Llibres del convent de Sant Josep de Mataró (Arxiu de la Corona d'Aragó, ORM, Lligalls d'Hisenda, 496, Mataró, 8.4.1744)

Nota y arancel dels llibres que tenia lo reverent mossèn Joan Pla, prevera y beneficiat de Mataró lo dia de son òbit, los quals estan compresos ab la donació que de ells féu al convent de PP. Carmelitas descalços de Sant Josep de Mataró, als vuit de abril del any mil setcens quaranta y quatre, y són los següents

Llibres predicables en folio:

1. Bibliotheca de Mansi, 4 tº.
2. Bibliotheca de Loner, 4 tº.
3. Drexelio, 2 tº.
4. Matheus explanatus, 4 tº.
5. Dispertador, de Barcia, en llatí, 2 tº.
6. Tirnus, 1 tº.
7. Titelman, 1 tº.
8. Carabantes, 2 tº.
9. Barón, 2 tº.
10. Marchantio Nortus Pastorum, 1 tº.
11. Esperança Scripturae selectae, 1 tº.
12. Vocabulari Ecclesiàstich, 1 tº.

Predicables en quart:

1. Bíblia, 1 tº.
2. Bíblia truncada, 1 tº.
3. Concordancias, 1 tº.
4. Blothau, 2 tº.
5. La Selva, 3 tº.
6. Govea, 6 tº.
7. Quintal, 2 tº.
8. Menesses, 1 tº.
9. Maldonado, 1 tº.
10. Curado, 3 tº.
11. Vieyra, 5 tº.
12. De Posadas, 5 tº.
13. Senyari, 4 tº.
14. Manual de los Reyes, 2 tº.
15. Almeida, 2 tº.
16. Antonio de las Llagas, 3 tº.
17. Missillo, 3 tº.
18. La Semmana Santa, 1 tº.
19. Gazophilacium locumpletissimum, 1 tº.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

20. Santoral de Manssi, 1 tº.
21. Barcia, Dispertador, 8 tº.
22. Munyesse, 3 tº.
23. Pereyra, 1 tº. (a continuació un salt en la numeració)
25. Sermones varios de San Phelipe Neri, 1 tº.
26. Rethórica sagrada y evangélica, 1 tº.

Predicables en octau:

1. Del P. Bordaleu, 4 tº.

Llibres morals en folio:

1. Práctica y confesión, de Corella, 3 tº.
2. Bonacina,, 2 tº.
3. La Cruz, 2 tº.
4. Salmanticenses, 6 tº.
5. Cárdenas, 1 tº.
6. Rensfanstuel, 1 tº.
7. Villalobos, 2 tº.
8. Arbiol, 1 tº.

Llibres morals en quart:

1. Dabreis, 1 tº.
2. Concina, 7 tº.
3. Mille casus, 1 tº.
4. Fuero de la conciencia, 1 tº.
5. Olalla de Rúbricas, 2 tº.
6. Musier Bad, 1 tº.
7. Medula Theologiae moralis, 1 tº.

Llibres morals en quart:

1. Rossell, De Scrupulis, 1 tº.
2. Gavarró, De rubricis, 1 tº.
3. Concili tridentino, 1 tº.

Llibres espirituals en folio:

1. Flos sanctorum, de Ribadeneira, 2 tº.
2. Flos sanctorum, de Villegas, 1 tº.
3. Vida de la Ven. Ruiz, 1 tº.
4. Exercicios de Rodríguez, 1 tº.
5. Vida y ejercicios de la santíssima Virgen María, 1 tº.
6. Vida de Doña Mariana Escobar, 1 tº.
7. Obras del P. la Puente, 5 tº.
8. Obras del P. Stierembench, , 3 tº.
9. Dolores de María Santíssima, 1 tº.
10. Luz de la fee y de la lei, 1 tº.

Llibres espirituals en quart:

1. Práctica del amor de Dios, 1 tº.
2. Obras de Santa Teresa, 2 tº.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

3. Fundaciones de Santa Teresa, 1 tº.
4. Obras de San Juan de la Cruz, 1 tº.
5. Cartas de San Francisco de Sales, 2 tº.
6. Verdaderos entretenimientos de San Francisco de Sales, 1 tº.
7. Molina, De Oración, 1 tº.
8. Molina, De sacerdotibus, 1 tº.
9. Desenganyos místicos, 1 tº.
10. Vida de San Felipe Neri, 1 tº.
11. Mística fundamental, 1 tº.
12. Fasciculus mirhe, 1 tº.
13. Vida del venerable Centena, 1 tº.
14. Lucerna mística, 1 tº.
15. Christiano interior, 1 tº.
16. Esquela de San Phelipe Neri, 1 to.
17. Estimulus Pastorum, 1 tº.
18. Vita Sancti Philippi Neri, en llatí, 1 tº.
19. Carta particular de Fr. Juan de la Anunciación, 1 tº.
20. Carta particular de Don Diego de Astorga, 1 tº.
21. Fin de la vida espiritual, escrito a mano, 1 tº.
22. Rituale Romanum, 1 tº.
23. Consideraciones, del P. Ulloa.
24. Retrato del verdadero sacerdote, 1 to.
25. Tercera Orden Seráfica, 1 to.

Llibres espirituals en octau:

1. Confessiones Sti. Augustini, 1 tº.
2. Sumatorius Theologiae D. Thoma, 1 tº.
3. Flores, Bíblia, 1 tº.
4. Fr. Thoma a Jesu, carmelita.
5. Flavie Josephi opera.
6. Bonacinae Suma, 1 tº.
7. Director de las almas, 1 tº.
8. Retiro, traducido al español, 1 tº.
9. Gritos del purgatorio, 1 tº.
10. Meditaciones del P. Quental, 6 tº.
11. Corazón de Jesús y de María, 1 tº.
12. Corazón de María, del P. Pinamonti, 1 tº.
13. Meditaciones de San Agustín, 1 tº.

Llibres Grammàtica en octau:

1. Ciceró, 1 tº.
2. Cinónimo, 2 tº.

Adenda de los libros de Feliu Pla, hermano del donante:

Llibres predicables en folio:

1. El mejor Gusmán, 3 tº.
2. Caucino, 3 tº.

Llibres predicables en quart:

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

1. Palabra de Dios, 2 tº.
2. Quaresma, de Senyeri, 2 tº.
3. Compendi de Barcia, 1 tº.
4. Codorniu, 1 tº.

Llibres morals en folio:

1. Compendium salmanticense, 1 tº.
2. Rongalia, 1 tº.

Llibres morals en quart:

1. Christiano político, de Codorniu, 1 tº.

Llibres espirituals en octau:

1. El P. Secpeu, 4 tº.
2. Confiança en Dios, 1 tº.
3. Gracias de la Gracia, 1 tº.
4. Vita et doctrina Christi, 1 tº.
5. Corazón de Jesús, 2 tº.

APÈNDIX 2

Llibres del convent de Sant Joan Baptista de Reus (Arxiu de carmelites Descalços de Catalunya i Balears, Reus, lligall 1)

Primo, las Parts de St. Thomàs y los *Opúsculos* de St. Thomàs, que són sinch thomos, estimats en onse lliures, dich 11 l.

Ítem Castillo, *De vestibus aronis*, estimat en dos lliures y deu sous, dich, 2 l. 10s.

Ítem la *Cadena de Oro*, estimat en dos lliures, dich, 2 l.

Ítem *Qüestionis disputatae divi Thomae*, estimades en dos lliures, 2 l.

Ítem dos thomos de Noverino, estimats en tres lliures, dich 3 l.

Ítem las *Decisiones de Arabujo*, estimades en una lliura, vuyt sous, dich, 1 l. 8 s.

Ítem un llibre, intitulat *Thene*, estimat en una lliura, vuyt sous, 1 l. 8 s.

Ítem altre llibre, intitulat *Pierio Valeriano*, estimat en dues lliures, dich 2 l.

Ítem dos llibres, intitulats *Saliano*, estimats en dos lliures setse sous, dich 2 l. 16 s.

Ítem tres thomos, intitulats *Rabasso*, estimats en quatre lliures quatre sous, 4 l. 4 s.

Ítem un *Calepí*, estimat en quatre lliures, dich 4 l.

Ítem dos thomos de *Origines*, estimats en tres lliures, dich 3 l.

Ítem tres thomos de Sanchís, estimats en quatre lliures quatre sous, 4 l. 4 s.

Ítem un tomo de Bonacina, estimat en una lliures vuyt sous, 1 l. 8 s.

Ítem un tomo de Leandro, estimat en una lliure vuyt sous, dich 1 l. 8 s.

Ítem tres tomos de Cornelio Alapide, estimats en sinch lliures deu sous, dich 5 l. 10 s.

Ítem quatre tomos, intitulats *Sonets*, estimats en sis lliures, dich 6 l.

Ítem dos tomos intitulats *Salazar*, estimats en dos lliures setse sous, 2 l. 16 s.

Ítem altre tomo, intitulat *Maldonat*, estimat en dos lliures y quinse sous, 2 l. 15 s.

Ítem dos thomos intitulats *Baiçeras*, estimats en quatre lliures, 4 l.

Ítem altre tomo intitulat *Hyslarío*, estimat en dos lliures, dich 2 l.

Ítem altre tomo intitulat *Diccionari grech*, estimat en una lliure y vuyt sous, dich 1 l. 8 s.

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Ítem altre tomo intitulat *Sixto senense*, estimat en una lliure vuyt sous, 1 l. 8 s.

Ítem altre tomo intitulat *Milagros de San Francisco*, estimat en vuyt sous, 8 s.

Ítem altre tomo intitulat *Concordancias de la Biblia*, estimat en quatre lliures, dich 4 l.

Ítem un tomo intitulat *Aries Montano*, estimat en catorse sous, dich 14 s.

Ítem altre tomo intitulat *Poeticum dictionarium*, estimat en catorse sous, 14 s.

Ítem onse tomos de *Davit perseguido*, estimat en sinch lliures y deu sous, 15 l. 10 s.

Ítem cent tomos de diffarents autors de foleo de quart, estimats en setse lliures, dich 16 l.

Ítem altre tomo *Ausebio Hyerosolomitano*, estimat en una lliura, 1 l.

APÈNDIX 3

Inventari de la llibreria del convento de Vic. Arxiu de la Corona d'Aragó. ORM, lligalls d'Hisenda, 82 (1821)

EN LA BIBLIOTECA:

PRIMER ÀNGULO.

1r estante

40 volúmenes en 8º, la mayor parte *Constituciones* de la Religión, santos nuevos y otros libros muy rotos.

2º estante

23 volúmenes en 4º, que son la Raga y la *Suma* de Rodríguez, y 20 en 8º, que contienen *Poesías* de López de Vega, Antonio de Nebrixa, *Oficio de los santos* y otros por el mismo estilo.

3º estante

43 volúmenes en 4º y 8º, la mayor parte *Constituciones* de la Religión, un *Manual de la Religión* y varios otros inútiles.

4º estante

27 *Breviarios* muy viejos y algunas *Semanas Santas*, dos tomos en un volumen de Benedicto XIII, *De Beatificationes sanctorum*, y dos tomos con el título de *Josefina panegírica*.

5º estante

60 volúmenes, la mayor parte inútiles, y los otros muy rotos, y entre ellos uno titulado *Preces gertrudianas*, otros las Ragas; otros *Responcionum casuum contentia*; dos tomos con el prospecto 50 oraciones?)

6º estante

43 volúmenes, quasi todos *Constituciones*; el *Kempis* castellano; *Exposición de la Bula de la Santa Cruzada*; *Poesías* de San Juan de la Cruz; *Colección de resos*, Arbiol; *Manuale sacerdotum*, Árbol de la vida, *De los nombres de Christo*, Fr. Leandro del Santísimo Sacramento, *Salmanticensis cursus* y otros varios inútiles.

7º estante

Una porción de libros en folio desbaratados por los franceses, el 5º tomo del *Salmanticense*, un tomo del P. Diego López de Mensa, *Flores del Carmelo*, *Exercicios* de Rodríguez, el tomo 8º de la *Explicación de los misterios de la fee*, por el Dr. Pedro Juan Verenguer y otros diferentes por el mismo estilo.

2º ÀNGULO.

Primer estante

54 tomos en 4º, un *Jardín de Sermones*, otro *Tratado de la misericordia*; otro *De las grandezas del nombre de Jesús*; otro de *Jardín de sermones*, y los restantes *Sermones predicables* y algún *Catecismo pastoral*, todo muy inútil, y una *Biblia* muy antigua.

2º estante

63 toms en 4º, uno de *Discursos de los estados de las ...???*

Tratado de supersticiones, por el maestro Siruelo, otro *Camino real a la perfección evangélica*, otro *Tesouro de la filosofía moral*, otro *Seremonial de la Religión*, y otros predicables.

3º estante

43 volúmenes en 4º y en folio, entre ellos tres tomos de *La Estrella del Alba*, y *Sermones de Santa Teresa*; dos de *Asumptos predicables*, su autor Romeu; otros *Especulum parrocorum*; otro *Flores del*

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

Carmelo; otro *Catecismo pastoral*; dos tomos del *Fuero de la conciencia*; añadido otro la Raga; el tomo 2º del *Curso teológico* de Juan de San Miguel; *Discursos para todos los Evangelios de la Cuaresma*; otro sobre ídem y otros de la misma facultad.

4º estante

43 volúmenes de todas suertes, entre ellos 8 tomos en fol. de Palafox, *Comentario sobre la Regla primitiva de la Orden del Carmen*, otro sobre *Usar método de orar*, otro Suma moral de Leandro, *Historia eclesiástica*, un tomo en folio; otro de *Alabanzas de María*; otro de la Madre; otro de San Agustín en 4º; otro *Exposición sobre las cartas de san Pablo*; otro *Tratado de Justicia*; otro Soto, otro Vite.

5º estante

33 en folio, uno *Flores del Carmelo*; 8 tomos de Ugon; otros 8 de Dionisio Carpisiano; 4 de Corrano; 2 sobre *Los evangelios* y dos sobre las *Cartas de San Pablo*, otro *Castillo* de Ornatu Aaronis; otro Gayetano sobre el *Pentateuco*; otro Toletto *Comentario sobre el Evangelio*; otro *Memorial de la vida cristiana*, por Granada; *Catecismo religioso*, por Alonso Paloma; *Exposición sobre Ezequiel* por Héctor Pinto; otro *Exposición sobre los Salmos*, por Arnovio?; otro *Exposición de Misal*, por Pedro de Siruelo; *Gobierno universal del hombre cristiano*; un tomo de la *Reforma de los carmelitas descalços*; *Declaración de los siete salmos penitenciales* y algún otro inútil.

6º estante

29 volúmenes en folio, dos de Lorino *Sobre los Salmos*; siete de Silveira *Sobre Epocalipsis y Evangelio*; Barradas, *Sobre Evangelio*; *Historia de Josué Magaliani*; Cornelis Janselis *Comentario y concordia sobre los evenglios* del mismo, *Paráfrasis o Sobre los salmos*; Alvares *De exterminatione mali*, 2 tomos; Surita, *Historia de Aragón*, 2 tomos; *Flos sanctorum* por Villegas, 4º parte; otro Cuaresma continua, por Sesa; Maldonatti, *Comentario sobre los cuatro Evangelios*, y algún otro inútil.

7º estante?

3ER ÁNGULO

Primer estante

42 tomos en 8º, entre ellos uno *Opus Marianum*, por Martín del Río; otro *Exposición de las cartas de San Pablo*, por Cayetano; un tomo de Salazar, *Río del Paraíso, dividido en quatro brazos*, por Fr. Antonio Soler, *De predicadores*; otro Genebrardo *Sobre los Salmos*; otro *Paráfrasis sobre el Evangelio*; Julio César Éclogas a Arnogio, otro *Catecismo manual*; otro Aristóteles *Lógica*; otro Cayetano *Exposición sobre algunas sentencias del Evangelio*; otro *Comentario de Grayo*; otro Aristóteles *De Natura*; Rovixtein *Enarrationes in epistolarum et apostolorum in lecciones*; la Prima porta delle Vite di Plutarco di greco in latino e di latino in volgar y otros muy antiguos.

Segundo estante

47 volúmenes en 4º, *Año teresiano*, 2 tomos; *Abecedario espiritual*, por Osuna, 6 tomos; otro del *Menyspreu del món o imitació de Jesucrist* por Juan Versn; otro *Obras de Ludovico Blosio*, otro *Carta pastoral*; otro *Manuale sacerdotum*; otro *Monarquía mística de la Iglesia*; otro *Prontuario de superiores regulares*; otro *La religiosa enseñada*; quatro tomos de los *Cursos complutenses*; otro *Tratado della esfera*, por Antonio Brusoli; otro del Polifemo de Góngora; otro *Aristóteles de* restantes muy viejos.

3º estante

44 volúmenes en 4º y octavo Pedro Lombardo tomo 4º Alfonso de Castro *Contra lo hereges*; *Prontuario manual de questões prácticas*; *Vida prodigiosa del venerable P. Antonio Rius*; otro *Relación de las fiestas de Santa Teresa en la ciudad de Barcelona*; *Comentario de Guevara*; libro quarto *De fide et simbolo disputaciones in dialecticam Aristoteli*; *Fiestas de Santa Teresa en varias ciudades de España*; otro *Tratado de las lágrimas y conversión de Santa Madalena*; *Prontuario moral de questões prácticas*; otro *Fiestas de Zaragoza en la canonización de Santo Thomás de Villanueva*; un manuscrito de *Declaraciones*

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

de los cardenales del consilio tridentino con sus decisiones; otro Soto *In criatum sententiarum*; otro *Historia de Cataluña* por Bernardo Desclot; *Vida de San Juan de la Cruz*; *Sermones de Murcia*, primer tomo; Varios sermones y discursos predicables; *Meditaciones para los días de la Cuaresma*, y varios otros de la misma clase.

4º estante

43 volúmenes, la mayor parte en folio, uno de [...]

Papa Gregorio primero, dos tomos; Caramuel *Teología; Suma moral*, um tomo; Manual de piadosas meditaciones; otro de *Hispanorum primigeniorum, origine et naturae, Vida de San Juan de la Cruz*; *Sermones solemnes de España? de varios autores, dos tomos*; otro *Discurso de la religión antigua de Romani*; Colección de sermones para la cuadragésima; *Asuntos predicables* para el P. Antonio Pérez; otra *Historia de Vitis pontificum*; *Arcanos de la verdad católica*; *Colección de bulas*, por Barberá; otro *Epistolario espiritual*; *Tratado de teología del curso salmanticense*, 3 tomos; los restantes defectuosos e inútiles.

5º estante

41 volúmenes, 6 tomos en folio de los *Cursos teológicos escolásticos*; otro de Vallgornera *De mística*; un tomo Joane a Sto. Tòma; otro *Catalogus gloria mundi*; otro Medina, *In primam, secunda*; *Crónica del Carmen*, 8 tomos; otro *Eucaristici amores*, tres tomos; Paulum a Concepcione, *Tractatus teologicus*; otro *Filosofía moral De Principis*; otro *Rotario, Teología moralis*, tomo segundo; Sancti Hilarii, *Opera omnia*; Lactanti Firmiani *Opera*; otro Tiofilacti Unglaria *Archiepiscopi Libanum Marianus*; otro *Opus eruditissimum divi Irenaci episcopi*; otro *Martirilogium*.

6 Estante.

39 volúmenes en folio, uno *Cursus teologia santi Thoma*; otro id., *Despertador cristiano*; *Santoral de varios sermones*; otro ídem; Gregorii de Valencia de Soc. Iesu, tres tomos en fol. *De Opera omnia* de santo Bernardo, San Ambrosio y San Gregorio, y otros diferentes autores y obras truncadas.

QUARTO ÁNGULO

1r estante

Treinta y cinco tomos en 4º manuscritos, que contienen varios sermones y dos de *Seremoniales de misas cantadas*, su autor D. Frutos de Olalla, y otro de *Sermones* del P. Bartolomeu, treinta y seis ídem. en 8º; uno *Examen teología moralis* por Antonio Fernández de Maure, otro *Francisci Toleti, societatis Iesu*, y otro de diferentes autores y obras truncadas muy viejas.

2º estante

46 tomos en 4º, uno *Operis moralis, Tractatus de sacramentis*; otro *Quæstiones prácticas de casos morales*; otro *Prontuario de la teología moral* y otros manuscritos de diferentes autores y obras truncadas muy viejas,

18id. En 8º, uno P. Fr. Leandri de Santissimi Sacramento; otro *Summa comentariorum* de Suárez de Soc. Iesu; otro *Instructori consuetudine* y otras varias obras de diferentes autores truncadas.

3º estante

[¿?]

Un tomo en folio ... id. En id.; uno *Tractatus de magno matrimonii sacramento*; otro *Explicación de la bula de la Santa Cruzada*; otro la *Habrea (Íbera) lusitana*, y otras varias obras truncadas muy viejas

4º estante

15 tomos en folio. Uno del *Curso salmanticense*; otro *Teologia moralis universe*; otro ídem ídem. *Summa Diana opera omnia*, y los otros de varias obras y autores, truncados rotos. 26 tomos en 4º, uno *Sacra teologia moralis*, primera y segunda parte; otro *Fuero de la conciencia*; *Compendio salmanticense*; otro id.; *Subida del alma a Dios*; otro id.; la *Aurea evangélica* y otros varios autores y obras truncadas muy rotos y viejos.

5º estante

Mercè Gras Casanovas. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835)

31 tomos en folio: *Experientie teologicæ per Georgio Gobato soc. Iesu*; otro id. En id. *Opus morale*, por Sánchez; otro id. *Colegii salmantisensis* id. en id. *Institutionum moralium*; otro id. Id. *Gregorii de Valencia Sacra teologia* y otros varios autores y obras truncadas.

6º estante

Treinta y un tomo en folio. Tres del P. Ludovici Moline; otro id. Id.; *Disquisitionum magicarum*; otro ídem ídem; Petri de Aragón *Originis sacre teologie*, dos ídem ídem; *Disputationes maris alteri romani* y otros de diferentes autores y obras truncadas.

En dos montones, en tierra:

22 tomos en folio de varios autores. Treinta y tres id. En 4º. También de varios autores muy estropeados.

En **una capilla en la pared** seis Breviarios viejos.